

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra kulturních a náboženských studií

Skrytá církev na Rychnovsku

Bakalářská práce

Autor: Václava Formánková
Studijní program: B 7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Náboženská výchova
Vedoucí práce: prof. PhDr. Tomáš Petráček, Ph.D., Th.D.
Oponent práce: ThLic. Petr František Burda Th.D.

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Zadání bakalářské práce

Autor:	Václava Formánková
Studium:	P16K0229
Studijní program:	B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Náboženská výchova
Název bakalářské práce:	Skrytá církev na Rychnovsku
Název bakalářské práce AJ:	Hidden Church in the Rychnov region

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Autorka na základě literatury a metody orální historie bude rekonstruovat působení skryté církve na Rychnovsku. Bude si všímat historicko-kulturního kontextu a společenského prostředí, v němž se členové pohybovali. Popíše obecné rysy skryté církve a zaměří se na způsob komunikace a výklad křesťanské víry s přihlédnutím na problémy způsobené politickou situací v zemi. Pojednává i o následné integraci do církve a společnosti po roce 1989.

KONZAL, Jan: Duch a nevěsta. Z dějin církevního podzemí ve 2. polovině 20. století. Brno 2010.
KONZAL, Jan FLIEDR, Bob: Zpověď tajného biskupa. Praha 1998. BALÍK, Stanislav HANUŠ, Jiří: Katolická církev v Československu 1945-1989. Brno 2007 BALÍK, Stanislav HANUŠ, Jiří: Letnice dvacátého století. Druhý vatikánský koncil a české země. Brno 2012. GETSEMANY, křesťanský měsíčník

Garantující pracoviště:	Katedra kulturních a náboženských studií, Pedagogická fakulta
Vedoucí práce:	prof. PhDr. Tomáš Petráček, Ph.D., Th.D.
Oponent:	ThLic. Petr František Burda, Th.D.
Datum zadání závěrečné práce:	6.10.2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové, dne 7. 6. 2020

.....

Václava Formánková

Poděkování

Děkuji panu prof. PhDr. Tomáši Petráčkovi, Ph.D., Th.D. za podnětné vedení bakalářské práce.

Mé díky patří všem pamětníkům, kteří umožnili tuto práci a stali se tím její součástí.

Anotace

FORMÁNKOVÁ, Václava. *Skrytá církev na Rychnovsku*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2020. 61 s. Bakalářská práce.

Záměrem této bakalářské práce bylo pomocí metody orální historie zmapovat působení skryté církve na Rychnovsku, dosud ne příliš probádaného a známého fenoménu. Pro výzkum byli osloveni příimí členové tehdejšího rychnovského společenství. V souboru zaznamenaných svědectví byla sledována především jejich vlastní činnost v podzemní církvi, dopad, jaký tato nelegální aktivita měla na respondenty, a vzhledem k přirozenému odstupu času i vlastní reflexe zapojených osob. Výpovědi účastníků, které tvoří ústřední pramen práce, byly následně zasazeny do historického, církevního a kulturního kontextu doby.

Klíčová slova: skrytá církev, Rychnovsko, orální historie, ženatí katoličtí kněží

Annotation

FORMÁNKOVÁ, Václava. *Hidden church in the Rychnov region*. Hradec Králové: Pedagogical Faculty, University of Hradec Králové, 2020. 61 pp. Bachelor Degree Thesis.

The aim of this bachelor's thesis was to describe the operation of the Hidden church in the Rychnov region, a phenomenon that has not been investigated and known much about until now. Research was conducted using the method of oral history, where members of the then Hidden Rychnov church community were approached and interviewed directly. In these recorded testimonies, the main focus was on each respondent's activity in the Hidden church, the impact that this illegal activity had on their personal lives, and, due to the natural passing of time, the personal reflections of their participation. Each testimony, which comprise the primary source of the work, have been subsequently set in the historical, ecclesiastical, and cultural context of that time

Keywords: Hidden church, Rychnov region, oral history, married catholic priest

Seznam použitých zkratk:

JK	–	Jan Konzal
JR	–	Josef Rendl
MB	–	Marie Beranová
MiB	–	Milan Beran
MKl	–	Miroslav Klípa
MM	–	Marie Moravcová

Obsah

1	Úvod	9
2	Teoretická část	10
2.1	Charakteristika pojmu skrytá církev	10
2.2	Cíl a metodologie	12
2.3	Výzkumný soubor narátorů	13
2.4	Způsob práce a stanovení výzkumných otázek	14
2.5	Historické souvislosti vzniku skryté církve	16
2.6	Biografie osobností rychnovské větve ES	20
2.6.1	Fridolín Zahradník	20
2.6.2	Václav Netuka	21
2.6.3	Milan Beran	21
2.6.4	Miroslav Klípa	23
2.6.5	Jan Konzal	24
2.6.6	Marie Beranová	25
2.6.7	Marie Moravcová	26
3	Praktická část	26
3.1	Aktivity skryté církve na Rychnovsku	26
3.1.1	Předpoklady	28
3.1.2	Klíčové momenty	32
3.1.3	Zapojení do skryté církve	34
3.1.4	Dopady	40
3.1.5	Porevoluční změny	45
3.1.6	Řeholní společenství po roce 1989	53
3.1.7	Výdobytky	55
4	Závěr	57
5	Bibliografie	59
6	Přílohy	62

Motto: „ *Co chceš darovat Bohu? Své milostné trápení? To mu chceš přinést jako dar? Co tam budeš dělat? Že by ses tak moc přimlouvala u Boha? Budeš svými modlitbami udržovat rovnováhu světa jako třicet šest židovských spravedlivých? Nebo umíš rozjímat? Možná, že jsi František Saleský? Nebo Terezie z Ávily? Nebo snad chceš, aby ti nad hlavou zazářilo pozlátko jako ze samovaru, jak to malují na byzantských ikonách? Nevod' mě za nos! Máme tu práce až hrůza. Pracuj tady!*“

Ljudmila Ulická: Daniel Stein, překladatel

1 Úvod

Tato práce se zabývá zmapováním skryté církve na Rychnovsku. Skrytá církev je podle mého názoru jednou z významných aktivit a forem církevního společenství, rozvíjená především v sedmdesátých a osmdesátých letech dvacátého století, s přesahem do porevoluční doby. Proto jsem uvítala možnost zaznamenat autentická svědectví a zkušenosti jejích přímých členů. Práce je tak vedena snahou vysledovat, jak ovlivnilo osobní životy pamětníků aktivní zapojení do sledované církevní struktury, následně z často spleťtých příběhů zachytit vlastní reflexi vypravěčů a popsat spojitost mezi jejich vztahem k církvi a svobodou projevu uvnitř ní. Zjišťuje také, jak vypravěči s časovým odstupem vyhodnocují projekt, který s velkým nasazením vytvářeli a se kterým spojili svůj život, odkrývá, co bylo jejich motivací, a snaží se zodpovědět otázky, jak se vyrovnali s následky svého rozhodnutí v období represí komunistického režimu, i jak akceptovali moc nových typů hierarchických autorit porevoluční oficiální církve.

Pro výzkum byla zvolena metoda orální historie, která umožňuje zjišťování a zpětné posouzení nových poznatků z ústních sdělení pamětníků. Zaznamenané a přepsané rozhovory jsou následně chápány jako relevantní historický pramen.

Téma skryté církve bylo pro mne zajímavé z několika hledisek. První je dáno osobní zkušeností. Patřím ke generaci, která vyrostla v uzavřených hranicích totalitního státu a má intenzivní zážitky s nesvobodou a ateistickým režimem.

Zároveň jsem měla štěstí na setkání se s velkými osobnostmi, které reprezentovaly neumlčenou a nezlomenou církev. Jejich praxe odvážné křesťanské zbožnosti byla pro moji sociální skupinu významnou inspirací. Díky nim bylo v navenek téměř nekonečné šedi komunismu snazší rozeznávat svět nikoliv jako boha-pustý, ale jako boha-plný.

Druhé hledisko se týká fenoménu stálého hledání a vytváření pojetí církve, v každém společenství a čase. Není k dispozici žádný podrobný návod, je tedy na každé generaci, aby našla svoji, pro sebe autentickou podobu. V tomto tvůrčím procesu lze vycházet i z nashromážděných, pracně vydobývaných zkušeností předků. Z pochopení, co bylo dobré, a co naopak. Co je dodnes životaschopné, a co přežití. A nacházení odpovědí se stává důležitým opěrným systémem pro žitou ekleziologii dneška.

2 Teoretická část

2.1 Charakteristika pojmu skrytá církev

Definovat slovo církev není jednoduché. Už jen proto, že z akceptovaného významu vychází i jeho povaha a poslání. O církvi samotné nemáme žádnou jednoznačnou definici, která by vyjádřila všechny její aspekty a vystihla její podstatu.¹ Ve zpětném pohledu vidíme, že pojem církev je do značné míry navázán na její vlastní představu, kterou si o sobě vytvořila. Vždy odráží danou situaci uváděnou v život a uskutečňovanou právě historickou církví. Stále se měnící dějinná podoba církve tak vypovídá o jejím autentickém neukončeném putování uprostřed dějin a zároveň o její konstantě dané původem – kterým je neustávající Boží svolávání svého lidu.²

¹ GRUNDMANN, Ludvík. Jejimi hranicemi je láska. *Salve: revue pro teologii, duchovní život a kulturu*. Praha: Krystal OP, 4/19, s. 78.

² KÜNG, Hans. *Co je církev?*. Brno: Cesta, 2000, s. 11.

V této práci se budeme primárně zabývat církví s přívlastkem skrytá. Tímto pojmem rozumíme nezávislou církevní strukturu, která se vytvořila jako alternativa k oficiální a řízeně umlčované církvi v době komunistické diktatury. Tedy pojetí, které zahrnuje nejen ilegální strukturu působení tajně vysvěcených kněží, ale také existenci různých ilegálních společenství, rozvíjení řádového života, působení kněží bez státního souhlasu a aktivit, které byly konány bez povolení komunistických orgánů.³

Církevní struktura a její aktivity, které vznikly v období komunistické totality bez kontroly státních orgánů, byly zpětně označovány různými výrazy. Ecclesia silentii (ES), čili mlčící církev, církev podzemní, skrytá, umlčená, tajná či ilegální. Většina termínů má nepřesný význam. Nejvíce zavádějící sklon má termín, který tenduje k okrajovým částem společnosti, podsvětí a tím k jinému světu, odtrženému od oficiálního, kde platí jiné zákony. Církevní podzemí ale nebyla skupina odmítačů světa nebo tragických romantiků či anarchistů. Jednalo se o nedobrovolný exil z důvodů politické moci.⁴ Paradoxně a současně v logice křesťanství církevní elita, zahnaná do podzemí, vytěžila z vtlačení do nedobrovolné, podzemní formy bez perspektivy živý, perspektivní model církve. Označení tajné církevní struktury a jejích neoficiálních aktivit pojmem skrytá církev navrhnul a teologicky zdůvodnil biskup ES Stanislav Krátký v časopise Proglas v roce 1992.⁵ Výraz vystihuje poměrně přesně její aktivity a zároveň přesvědčení, že členové skryté církve vždy byli a plně se chápali jako součást jedné církve. I když vytvořené skupinky kolem vůdčích osobností nebyly vzhledem k nutnosti konspirace propojeny a také netvořily jednotný model skryté církve, vědomí zásadní sounáležitosti s jednou církví bylo a je všem společné.

³ FIALA, Petr a HANUŠ, Jiří. *Skrytá církev: Felix M. Davídek a společenství Koinótés*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 12.

⁴ PUTNA, Martin, C. *Mnoho zemí v podzemí. Souvislosti: revue pro křesťanství a kulturu*. Praha: Zvon, 1/1993, s. 17.

⁵ FIALA, Petr a HANUŠ, Jiří. *Skrytá církev: Felix M. Davídek a společenství Koinótés*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 5.

2.2 Cíl a metodologie

Cílem tohoto výzkumu bylo popsat život skryté církve na Rychnovsku ze vzpomínek žijících aktérů. Zaznamenat konkrétní podněty pro vznik, rozvoj a činnost církevního společenství, včetně životních dopadů. S odstupem času zachytit, jakým způsobem pamětníci reflektují vlastní rozhodnutí pro práci v utajených strukturách církve a co vnímají jako její největší výdobytky. Vzhledem k danému tématu se jevílo nejvýhodnější zpracování pomocí nástrojů orální historie. K vlastnímu výzkumu byl vybrán způsob kvalitativního výzkumu, který je natolik otevřený a elastický, že dovoluje přizpůsobování plánu v průběhu sbírání dat a počítá s nabalováním podotázek, které se mohou objevovat až při datovém sběru.⁶ Metodologické zázemí samotné techniky sběru dat bylo čerpáno z knih *Třetí strana trojúhelníku* a *Naslouchat hlasům paměti* autorů Miroslava Vaňka a Pavla Mückeho. Oba autoři se dlouhodobě orální historií zabývají. Sami charakterizují danou metodu jako řadu propracovaných, avšak stále se rozvíjejících postupů, díky kterým badatelé humanitních a společenských věd zjišťují nové poznatky ústním sdělením účastníků či svědků zkoumané události, procesu nebo doby. Individuální prožitky, rozměr každodennosti, názory a vlastní reflexe účastníků pak mají výpovědní hodnotu nejenom o nich samých, ale i obecně o daném problému.⁷

Orální historie jako výzkumná metoda pracuje primárně s lidskou pamětí, ze které se snaží extrahovat uschovaný, konzervovaný význam.⁸ Reflektuje tedy okolnosti politického a sociálního života v individuálních prožitcích. Za základní problém, na který naráží tento druh výzkumu, se považuje subjektivita výpovědí. Proto je třeba definovat, že subjektivita výpovědí je přiznávanou součástí standardu dané metody, se kterou se počítá. Je přítomna v každé práci

⁶ HENDEL, Jan. Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace. Praha: Portál, 2005, s. 50.

⁷ VANĚK, Miroslav a MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, 2011, s. 9.

⁸ VANĚK, Miroslav a MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, 2011, s. 9.

v duchovních a společenských vědách zkrátka proto, že sami jsme součástí procesu zkoumání a absolutní objektivita zde jednoduše není možná. Dalším úskalím této metody se může jevit i to, že pamětníci sami rozhodují, co říci a co ne. Sami rozhodují o tématech, kterým se budou více věnovat, a o tématech, kterým se vyhnou, o zkreslování minulosti nebo o dodatečném vložení smyslu do vlastní bibliografie či stylizování se do vlastních rolí.⁹ Avšak cílem výzkumu nejsou historicky přesné popisy, ale zachycení a porovnávání různých pramenů, práce se subjektivní pamětí a s vytvořenými významy.¹⁰

Pro sběr dat je typický rozhovor mezi osloveným pamětníkem-narátořem a tazatelem. Na takto zaznamenanou a následně přepsanou nahrávku rozhovoru je v metodě orální historie nahlíženo jako na relevantní historický pramen. Osobní interpretace dějinné zkušenosti pohledem zúčastněných je potom výzkumníkem dávana do souvislostí s písemnými historickými prameny a následně vyhodnocována.

2.3 Výzkumný soubor narátořů

Výzkumný soubor byl od začátku volen tak, aby umožnil co nejširší dostupný záběr na daný fenomén. Pro stávající práci se poměrně snadno podařilo získat tři přímé aktivní členy skrytého společenství na Rychnovsku, kteří byli ochotni se podělit o své osudy, Milana Berana (**MiB**), jeho manželku Marii Beranovou (**MB**) a Marii Moravcovou (**MM**). Rozhovor odmítla pouze žena patřící do okruhu Pražské obce s návazností k Rychnovu. Tak, jak se rozvíjelo zadané téma, bylo třeba dodatečně hledat zdroje a souvislosti s jinými životními příběhy. Proto byli autorkou osloveni lidé, kteří se vzdáleně dotkli fenoménu rychnovské skupiny skryté církve, kněží Pražské obce Miroslav Klípa (**MKI**), Josef Rendl (**JR**) a její biskup Jan Konzal (**JK**). Zajímavou zkušeností bylo, že po počáteční nejistotě narátoři sami doporučovali další osoby a stáli o zaznamenání co nejširších souvislostí. O zprostředkování vlastních vzpomínek na již nežijící

⁹ VANĚK, Miroslav a MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, 2011, s. 17.

¹⁰ Viz ÚSD, COH, sbírka Rozhovory, Rozhovor s Alessandrem Portellim vedla Hana Pelikánová, duben 2008 (Řím, Itálie)

aktéry tak byli požádáni další pamětníci. Jejich výpovědi nejsou v bakalářské práci extenzivně prezentovány. Posloužily však k bližšímu pochopení dobového kontextu a zůstaly součástí archivu autorky. Vzhledem k historicky ohraničené skutečnosti, generačnímu vymezení a rozsahu práce nebylo možné zařadit do výzkumu ani zkušenost následné generace.

2.4 Způsob práce a stanovení výzkumných otázek

V průběhu patnácti měsíců proběhlo 13 hodinových rozhovorů tří stěžejních a dalších navazujících narátorů. Jsou popisem rozvoje a fungování skryté struktury církve. Současně vyjasňují propojení s vlastními životy aktérů, jejich rodin i politickou situací. Všechny rozhovory byly přirozeně doprovázeny velkým respektem k osloveným, kteří se velkoryse a ochotně dělili o své osobní zážitky, i když ještě po mnoha letech otevíraly jejich staré rány. Vzhledem k autorčiným dlouhodobým osobním vztahům s dotyčnými souhlasili oslovení s jejich zaznamenáním a použitím. Metodou sněhové koule (snowball sampling method)¹¹ docházelo postupně k rozvíjení vznikající práce a oslovování dalších pamětníků k doplnění tématu.

Z počátku byly rozhovory vedeny jako polostrukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami, které zaměřovaly pozornost vypravěčů na nezávislou církevní aktivitu. Účastníci vzpomínali na mládí, každodennost a aktivity středního věku i nedávnou minulost, často s retrospektivním pohledem k dnešní situaci církve a politiky. Nahrávky se uskutečňovaly s cílem zajištění maximálního prostoru pro vyprávění bez významného přerušování, aby bylo možné využít celkový zpětný pohled do minulosti a shrnutí nejdůležitějších momentů. Většina rozhovorů měla následnou druhou i třetí fázi, které cíleně doplňovaly chybějící fakta a zahrnovaly dodatečné vlastní komentáře.

I když se jednalo o skupinu věřících osob, otázky vlastní víry a jejího prožívání patří k citlivým údajům, o kterých není jednoduché hovořit ani se svými

¹¹ Metoda spočívá v počátečním vyhledání několika osob a následném kontaktování t dalších členů skupiny, na které již vybraní lidé odkázali.

přáteli, natož při zaznamenávání hovoru. V obecné rovině nikdo z dotazovaných neměl problém o víře mluvit. Pokračující směřování hovoru naráželo na určitou důvěrnost tohoto tématu a způsobovalo počáteční ostych na obou stranách. Po navození posluchačsky vnímavé atmosféry se podařilo o zásadních momentech víry mluvit, aniž by se obě strany cítily nepřírozně. U rozhovorů doplňkových již byl ostych překonán a rozhovory byly mnohem otevřenější.

Některé zaznamenávané rozhovory byly vedeny ve skupinách a v prostředí, jaké si účastníci sami zvolili. Přesto, že část rozhovoru byla vždy spontánní mezi všemi účastníky, stěžejní část rozhovoru probíhala pouze mezi tazatelem a tázaným. Délka jednotlivých rozhovorů se pohybovala mezi 30 a 120 minutami. Natáčené rozhovory byly přepsány a postupně doplněny o specifické otázky, vyplývající ze souvislostí. Poslední fází byla autorizace rozhovorů vypravěči. Všechny rozhovory jsou uloženy v archivu autorky.

Ze zaznamenaných rozhovorů vyplynulo šest podotázek:

1. Jaké byly předpoklady pro tvoji práci v církvi?
2. Co bylo klíčovým momentem pro začlenění se do skryté církve?
3. Jaká byla tvoje míra zapojení ve skryté církvi?
4. Jaká rizika a životní dopady měla tato činnost?
5. Jaká očekávání a změny přinesl přelomový rok 1989?
6. Co považuješ za největší výdobytky skryté církve?

Tyto podotázky vytvořily „jádro rozhovorů“, které bylo doplněno o poznatky z literatury související s danou tematikou. Z předložené sondy do aktivit skryté církve na Rychnovsku byla zpracovávána otázka vlastní reflexe radikálního životního rozhodnutí oslovených.

2.5 Historické souvislosti vzniku skryté církve

Skrytá církev patří k nejzajímavějším fenoménům církevního a společenského života v období druhé poloviny dvacátého století.¹² Její zrození je pevně spjaté s poválečným politickým vývojem Československa a přelomovým rokem 1948, kdy došlo k převzetí moci komunistickou stranou. Po únorových událostech roku 1948 vypuknul mezi církví a státem konflikt, který měl hluboké ideologické podloží, vyplývající z přijatého marxisticko-leninského dogmatu o nutnosti ateizace společnosti, jakožto nezbytné podmínky společenských reforem. Jednalo se tedy nejenom o rozvrácení a kontrolu hospodářského a politického života občanů, ale zároveň o kontrolu nad duchovním životem lidí socialistického tábora. Pro likvidaci církve byl navržen scénář, který čerpal ze zkušeností bolševiků s pravoslavnou církví ve dvacátých letech v Sovětském svazu. Zahrnoval zničení církevní hierarchie, internaci biskupů, významných kněží a katolických laiků, současně s rozdělením uvnitř církve pomocí zformovaných kněží a laiků, podporujících nastolený politický režim. Nezbytností bylo oddělení od mezinárodních kontaktů a vatikánského napojení.¹³ Tento scénář násilného rozkladu církve byl svázán nejenom s vírou a jejími představiteli, ale také s cíleným rozkladem tradic v různých podobách, zformovaných během devatenáctého a dvacátého století.¹⁴ Systematickým likvidačním úsilím byla církev na konci padesátých let prakticky ochromena a dostala se vzhledem ke státu do trvale podřízeného postavení.¹⁵ Byla zahnaná do zdí kostelů a katolicismus byl nucen opustit mnoho projektů ze své minulosti.¹⁶ Od roku 1948

¹² FIALA, Petr a HANUŠ, Jiří. *Skrytá církev: Felix M. Davídek a společenství Koinótés*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 11.

¹³ GRAJEWSKI, Andrzej. *Jidášův komplex: zraněná církev: Křesťané ve střední a východní Evropě mezi odporem a kolaborací*. Přeložila Petruška ŠUSTROVÁ. Praha: Prostor, 2002, s. 22–23.

¹⁴ HANUŠ, Jiří. *Tradice českého katolicismu ve 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, s. 94.

¹⁵ STRÍBRNÝ, Jan: *Katolická církev v českých zemích v čase dvou totalit* in JAN, Libor: *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000, s. 84.

¹⁶ HANUŠ, Jiří. *Tradice českého katolicismu ve 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, s. 128.

do roku 1960 režim tvrdě prosadil své monopolní postavení moci a koncepci implantace na zásadní společenské struktury, církev nevyjímaje.¹⁷

Z tohoto destrukčního období církve vyšla první vlna utajených, neveřejných biskupských svěcení. Konsekrace proběhly ještě s vědomím Svatého stolce. Biskup Kajetán Matoušek byl vysvěcen v září 1949, František Tomášek v říjnu 1949, Štefan Barnáš v listopadu 1949, Ladislav Albert Hlad v březnu 1950 a Karel Otčenášek v dubnu 1950. Téměř ve všech diecézích tak byla vybudována náhradní hierarchická struktura, skrytá před veřejností. Utajení bylo umožněno jednak formulací *modu vivendi*¹⁸ a jednak tzv. mexickými fakultami, které v roce 1948 přivezl z Říma biskup Štěpán Trochta. V nich některé pravomoci, standardně vymezené papeži, mohly být v době pronásledování církve přeneseny na biskupy, případně kněze. Prostřednictvím fakult se tak zachránil episkopát věrný Římu i v osmdesátých letech, kdy zemřeli všichni předúnoroví a tedy řádně vysvěcení biskupové. Zároveň se díky nim rozběhla i linie skutečně tajných biskupských svěcení, problém, který dodnes není uspokojivě vyřešen.¹⁹

V utajené biskupské linii je zakotven i příběh zkoumané rychnovské větve skryté církve. Pro její vznik bylo zásadní společenství, které vzniklo kolem kněze Felixe Maria Davidka v roce 1964 po jeho dlouhé internaci v komunistických lágrech. Čtrnáctileté čekání jako by mu umožnilo volit raději odvážnou vyčerpávající pastorační práci v obavách, než jakýkoliv kompromis. Bytostný křesťanský intelektuál s bohatou praxí vězně se vrátil na svobodu s propracovaným programem pojetí pastorace a úlohy křesťana vyjádřeným v textu *Konkrétní spirituální práce*. Tento text, promyšlený během dlouhých let věznění, odmítá setrvání na tradiční formě pastorace a vytyčuje požadavek křesťanova pozitivního přístupu ke světu. Díky neodkladnému aktivnímu realizování svého zformovaného programu měl již v druhé polovině šedesátých let Davídek se

¹⁷ KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007, s. 5.

¹⁸ Formulace z roku 1928, podle kterého není třeba souhlas vlády pro svěcení pomocných biskupů.

¹⁹ BALÍK, Stanislav a HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945–1989*. 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 67–69.

svými spolupracovníky vytvořené společenství Koinótés zaměřené na široký systém studia pro bohoslovce vyloučené v padesátých letech z teologických učilišť i vysokoškoláky z řad laiků. Podle svědectví šlo o projekt schválený a doporučený biskupem Štěpánem Trochou,²⁰ který nahrazoval nedostatky státem regulovaného a podvázaného teologického vzdělávání. Byla tak postupně vytvářena podzemní teologická fakulta, která umožňovala vzdělání všem, kteří se oficiální cestou nemohli či nechtěli stát kněžími.²¹ Vzhledem k světským povoláním frekventantů, promyšlením a uskutečňováním pastorece mimo sakristii tak doplňovala majoritní liturgickou reflexi II. vatikánského koncilu v českém prostředí.²²

Protože Davídek systematicky a pečlivě připravoval kandidáty pro kněžské svěcení, bylo třeba najít i způsoby, jak vysvěcení provést. Nejsnazší cesta vysvěcení prověřených a vzdělávaných mužů za pomoci domácích biskupů se ukázala neschůdná. Proto se zpočátku používalo svěcení v zahraničí, i když bylo rizikové. Světitelem byl nejčastěji biskup Schaffan z NDR, který pak životopisné dokumenty o novém knězi posílal bezpečnou cestou do Vatikánu. Zajímavou možností, na kterou se postupně Davídek soustředil, bylo získání vlastního tajného biskupa v řádné apoštolské posloupnosti. Skrze jezuitskou slovenskou strukturu byl nakonec úspěšně v cizině vysvěcený kněz Ing. Jan Blaha. Podle svých slov získal od papeže Pavla VI. příslušné fakulty a byl v roce 1967 konsekrován na biskupa slovenským tajným biskupem Peterem Dubovským. Biskup Blaha vzápětí vysvětil na biskupa Felixe M. Davídka a delegoval na něj papežské fakulty. Od té doby byla plně budována a vytvářena tajná církevní struktura, která podle Davídkových slov nebyla jen odrazem aktuální situace

²⁰ FIALA, Petr a HANUŠ, Jiří. *Skrytá církev: Felix M. Davídek a společenství Koinótés*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 60–62.

²¹ FIALA, Petr a HANUŠ, Jiří. *Skrytá církev: Felix M. Davídek a společenství Koinótés*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 181.

²² OPATRŇY, Michal. K problematice recepce a interpretace 2. vatikánského koncilu. *Církev a společnost: Karlovi Skalickému k 80. narozeninám*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta, 2014, s. 79–80

církve v Československu, ale navazovala na předchozí intelektuální a duchovní iniciativy umlčené církve.²³

Davídkova výstavba podzemní skryté církevní struktury byla inovativní činností. Zahrnovala do té doby řadu neobvyklých originálních součástí – kněžská svěcení ženatých mužů a významné zapojení žen. Koncept svěcení ženatých mužů byl nesen jak bezpečnostními obavami z prozrazení budovaného modelu církve, tak znalostí běžné koexistence západního a východního ritu na Slovensku i myšlenkou podpory brutálně likvidované řeckokatolické církve. Šlo o budování pojistky pro čas ještě výraznějších proticírkevních represí a zároveň umožnění aktivní práce církve bez ohledu na osobní rizika.²⁴ Úspěšně se rozvíjející podzemní církevní struktura byla vysoce odvážným projektem navzdory realizovaným likvidačním záměrům ateistického totalitního systému. Z hlediska budoucnosti se však obě neobvyklé originální součásti budovaného modelu, ženatí kněží a ženy, později stanou velkým problémem a neuralgickým bodem.

Zásadní zlom v jednotě skrytého společenství nastal roku 1970 během svolaného synodu v Koberčicích. Zde se diskutovala potřebnost služby žen v kněžských funkcích. I přes nerozhodný výsledek hlasování asi šedesátky přítomných se Felix Davídek rozhodnul pro udělení jáhenských a kněžských svěcení ženám. I když tato svěcení nezískala praktický dosah, přinesla řadu problémů. Nejvážnější z nich byl ostrý nesouhlas spolupracovníků, který později způsobil rozpad společenství Koinótés. Opoziční skupina tří biskupů byla po delším váhání Davídkem suspendována. V případě Bedřicha Provazníka už ani nedošlo k odnětí suspenze. Biskupové a kněží oddělení od Davídka se proto obrátili na biskupa Dubovského, který stál na počátku této větve podzemní církve. Ten povolil celé skupině další činnost bez navázání na Davídka a sám suspenzi anuloval. Okruh kolem Bedřicha Provazníka následně začal vyvíjet vlastní

²³ FIALA, Petr a HANUŠ, Jiří. *Skrytá církev: Felix M. Davídek a společenství Koinótés*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 82–85.

²⁴ FIALA, Petr a HANUŠ, Jiří. *Skrytá církev: Felix M. Davídek a společenství Koinótés*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 81.

činnost, již bez kontaktu s Davídkem. Tím začala vyrůstat nová větev skryté církve. Biskup Provazník konsekroval ještě téhož roku tajně vysvěceného řeckokatolického kněze Fridolína Zahradníka na biskupa, a tak započal příběh námi sledovaného rychnovského společenství.²⁵

2.6 Biografie osobností rychnovské větve ES

2.6.1 Fridolín Zahradník

„Fridolín Zahradník (1935–2015) se stal v roce 1970, ve svých 35 letech, prvním ženatým katolickým biskupem v novodobé historii. Jeden z nejaktivnějších a nejodvážnějších biskupů skryté církve. Dokázal vynalézavým způsobem sloužit církvi i za ztížených podmínek po celém území bývalého Československa. V letech 1983–88 byl komunistickým režimem vězněn pro údajnou hospodářskou kriminalitu. V pastorační službě pokračoval i ve vězení. Jakmile byl propuštěn a změnila se politická situace, založil v r. 1991 pro propuštěné vězně i další lidi v nouzi síť Emauzských domů v ČR podle vzoru francouzského kněze a politika abbé Pierra. Emauzskými domy v ČR za 20 let existence prošly tisíce klientů. Provazník se rozhodl pro ženatého biskupa, aby tím jeho službu kryl. StB nepředpokládala, že ženatý člověk může být biskupem. Zahradník mohl 13 let působit v „první linii“ po celém území bývalého Československa. Z toho dlouhá léta neprozrazen. Pracoval ve vedoucích pozicích u Okresního stavebního podniku v Rychnově nad Kněžnou a věnoval se zejména rekonstrukcím střech kostelů. Díky tomu mohl cestovat po celém území státu, aniž by to bylo nápadné. Měl tak i kontakt s veřejně působícími kněžími, aniž by v tom StB spatřovala něco podezřelého. S mnoha z nich, ke kterým získal důvěru, spolupracoval. Fridolín Zahradník nerozlišoval církev na „podzemní“ a „nadzemní“, ale na tu, která slouží Kristu, a tu, která ho zrazuje.“²⁶

²⁵ FIALA, Petr a HANUŠ, Jiří. *Skrytá církev: Felix M. Davídek a společenství Koinótés*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 105–106.

²⁶ HRADÍLEK, Pavel. *Za Fridolínem Zahradníkem*. [online]. Praha [cit. 2020-05-22]. Dostupné z: <https://www.getsemany.cz/node/3281>

2.6.2 Václav Netuka

Kněz, tajně vysvěcen F. Davidkem roku 1968.

„Vystudoval gymnázium v Rychnově nad Kněžnou a po maturitě v roce 1948 se zapsal do kněžského semináře v Hradci Králové. Jeho teologické studium však mělo krátkého trvání. V roce 1950 seminář úředním rozhodnutím rozpustili a Václav musel narukovat k Pomocným technickým praporům. Nejprve sloužil v Plzni a poté v Přerově, kde pracoval na stavbě vojenského letiště. Po odchodu do civilu začal navštěvovat bytový kněžský seminář v Brně a v roce 1968 se dočkal tajného vysvěcení na kněze. V 70. letech pracoval v pokrývačském družstvu, které opravovalo kostelní střechy po celém Československu. Pracovních cest využíval společně se svými kolegy k náboženské činnosti a šíření literatury s duchovní tematikou, kterou množili na cyklostylu.“²⁷ V roce 1983 byl zatčen společně s Fridolínem Zahradníkem a Milanem Beranem. Všichni byli obviněni z rozkrádání socialistického majetku. Ve vazbě strávili čtyři roky. Po sametové revoluci přijal přěsvěcení „sub conditione“ a začal se oficiálně věnovat duchovní službě.

2.6.3 Milan Beran

Ženatý kněz, vysvěcen Josefem Blahníkem. Pro své aktivity ve skryté církvi čtyři roky držen ve vyšetřovací vazbě. Po revoluci nepřijal přěsvěcení „sub conditione“ a v současné době nepůsobí v oficiální duchovní správě. Biografické údaje jsou přepisem poskytnutého životopisu (viz příloha A).

Narodil jsem se ve Velkém Dřevíči u Hronova v roce 1950, o mou výchovu se starala matka s babičkou a obě, i přes zásadní rozdíl v přístupu k výchově mne vedly k víře a úctě k Bohu a k dobrým lidem, kteří se v té době vraceli zubožení z vězení. Jejich příběhy a statečnost mne poznamenaly a stal se ze mne ve škole trochu rebel, který „základními otázkami“ na historii a morálku dělá učitelům problémy. Díky uvolnění před rokem 1968 jsem se ale dostal na stavební průmyslovku do Náchoda, a to nasměrovalo celý můj budoucí život. První den na

²⁷ Václav Netuka. *Paměť národa* [online]. 12. 8. 2013 Lovčice: [cit. 2020-03-15]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/netuka-vaclav-1929>

průmyslovce jsem zakončil u matky v jejím novém zaměstnání. Tam ji zaučoval Josef Blahník, v té době kněz po kriminálu a bez souhlasu. Brzy jsme k sobě našli cestu a vlastně mi nahrazoval otce. Stýkali jsme se i v době volna při práci, při setkávání s tajemnými návštěvami, ilegální bohoslužby u sestřiček a podobně. Později mi ke stavařině přidal různé studijní texty s náboženskou tematikou a zdůvodnil to potřebou studovaných lidí pro výuku náboženství, až padne komunismus. Pilný student jsem asi nebyl, protože jsem se v půlce studia průmyslovky seznámil s mojí budoucí ženou Maruškou, ale nějak jsem pokračoval dál. Vše bylo na dva roky přerušeno vojenskou službou, ale pak jsem se to snažil dohonit. Po dalších dvou letech jsme měli svatbu, pak přišli děti a k čekání na 2. syna mi přidal nabídku, abych přijal kněžské svěcení podle východní tradice a biritualismus, pokud ovšem dostanu souhlas od manželky. Souhlas jsem dostal a v roce 1978 jsem přijal jáhenské i kněžské svěcení z jeho rukou ve Vyskytné u Jihlavy, kde v tu dobu dostal souhlas ke kněžské službě.

Po náhodném setkání s Fridolínem Zahradníkem začala jejich úzká spolupráce. Beran se stal po čase jeho nejmenovaným sekretářem a pomocníkem při organizování tajných akcí skryté církve.

„Činnost biskupa Zahradníka již od konce 70. let sledovala StB. Právě s ním a Václavem Netukou byl v srpnu 1983 v Trnavě zatčen i Milan Beran. Byl převezen na StB do Hradce Králové, kde byl následující čtyři roky držen ve vyšetřovací vazbě. Přestože byla hlavním důvodem k zatčení činnost v podzemní církvi, všichni tři byli vyšetřováni a nakonec na podzim roku 1986 obviněni z rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví, konkrétně hliníkových plechů, které používali k pokrývání střech. První rozsudek padl na jaře 1987. Milan Beran byl odsouzen na devět let (Netuka na osm a Zahradník na jedenáct let). Po odvolání však Nejvyšší soud rozsudek zrušil a vrátil nižší instanci. Aniž soud skončil, v červenci roku 1987 byli Beran s Netukou náhle propuštěni a dále stíhání na svobodě. Následovaly další rozsudky a odvolání, takže se věc protahovala až do listopadu 1989. Definitivní verdikt ale padl až po patnácti letech v roce 1998, kdy byli všichni zproštěni obžaloby. Po návratu z vězení

pracoval Beran jako klempíř u památkářů, po sametové revoluci se živil jako stavař. Žije v Rychnově nad Kněžnou.“²⁸

2.6.4 Miroslav Klípa

Ženatý kněz, vysvěcený Janem Konzalem. Vysvěcení proběhlo v přísném utajení, aby byla zajištěna kněžská služba pražské obci v případě existenčního ohrožení. Biografické údaje jsou přepisem autorizovaného rozhovoru.

Patřili jsme s manželkou Evou do skupiny Poutníci. Tato skupina zpívala kolem roku 1970 v kostelích rytmičké mše. Po zákazu zpívání jsme se scházeli po bytech s Pavlem Kunešem, který se o toto společenství duchovně staral. Věděl o nás také Václav Komárek. Jednou na takové setkání Václav (přezdívka Anofeles) přivedl Pavla Hradilka. Po nějakém čase nás s Evou vybrali k bytovému studiu teologie. Přes toto studium jsme se zapojili do skrytých církevních struktur. Jednoho dne přijel Fridolín Zahradník (přezdívka Franta) s Janem Konzalem a Frída nám byl představen jako tajný biskup a naše autorita. Později v naší skupině Frída světil jáhny. V roce 1983 byl Frída a jeho dva spolupracovníci zavřeni do vyšetřovací vazby – bez soudu až do roku 1988. Po uvěznění Frídy se s velkým chvěním ujal vedení společenství Jan Konzal. Jan Konzal a Pavel Hradilek byli s Frídou před jeho zatčením ve velmi úzkém kontaktu. Pokud by se STB podařilo dostat z Frídy nějaké informace, tak by oba skončili ve vězení. Situace byla vážná a bylo potřeba – pro případ, že by to špatně dopadlo, vysvětit někoho do rezervy, aby formující se církevní obec nezůstala bez kněze. Touto rezervou jsem se v prosinci 1985 se souhlasem manželky stal já. Těsně před svěcením mně bylo oznámeno, že Jan Konzal je též biskupem, a také z jeho rukou jsem svěcení vzápětí přijal. Přítomni byli moje žena, Pavel Hradilek a Magda z Bratislavy. Byl jsem připraven na to, že budu sloužit, pokud to bude třeba. Naštěstí Frídu nezlomili a my jsme se mohli dál v přísné ilegalitě rozrůstat, studovat a žít jako církevní obec. Do revoluce byli ještě za přítomnosti celého

²⁸ Milan Beran. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 2020-03-15] Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/vzdelavaci-projekt-pamet-a-dejiny-totalitnich-rezimu/predstavitel-a-aktivni-clenove-cirkvi/milan-beran/>

společenství vysvěcení Jan Kofroň a Josef Rendl. Já byl pro obec „odtajněn“ až v roce 1994. Po revoluci jsem si říkal, co s tím. Mám nesmazatelné znamení kněze, jsem ale „rezerva“ o které nikdo neví, tak si to musím nějak nastavit. A šlo to do sociální oblasti. Odešel jsem od počítačů, šel jsem do Jedličkárny, a pak budovat Jabok. Mezitím jsme s manželkou začali a do dneška děláme projekt Villa Vallila – což je dům ve kterém trvale žije 10 lidí s mentálním postižením a snaží se spolu a se svými asistenty žít jako komunita. Od roku 2018 je Villa Vallila součástí komunit mezinárodního hnutí Archa. Myslím, že nám v tom všem Pán žehná.

2.6.5 Jan Konzal

Ženatý biskup skryté církve, konsekrován Fridolínem Zahradníkem. Působil na Slovensku, na Moravě a později v pražské obci. Odmítl převěcení „sub conditione“ a není součástí oficiálních hierarchických struktur církve.

„Narodil se 5. května 1935 v Třebonicích (dnes Zbuzanech) u Prahy jako páté dítě z šesti do věřící rodiny účetního. Otec zemřel dva roky po válce na astma a o rodinu se starala jen matka. Od osmi do dvanácti let vyrůstal v internátní škole pro ministranty na Svaté Hoře. V dubnu 1950 při likvidaci klášterů a mužských řeholních řádů se pro svůj domněle nízký věk vyhnul internaci v pracovním táboře v Králíkách. Jeho starší bratry však nucené práce neminuly. Vystudoval gymnázium a poté ČVUT, které dokončil v roce 1958. Od svých sedmnácti do pětadvaceti let vedl tajné vzdělávací bytové kroužky pro své vrstevníky, navštěvoval chrámový sbor a teologicky se vzdělával. Chtěl se stát knězem. V říjnu 1960 byl pro svůj křesťansky orientovaný aktivismus zatčen a vyšetřován v Ruzyni. Vyšetřovací metody jej připravily o paměť, a proto musely být výsledky předčasně ukončeny. Za údajné podvracení republiky dostal tříletý trest. Po návratu z vězení v roce 1963 ve svých tajných aktivitách pokračoval, soukromě se vzdělával a dálkově studoval teologii v NDR. V roce 1968 se oženil. V roce 1972 byl tajně vysvěcen na kněze a o deset let později na biskupa. V rámci podzemní církve působil pastoračně zejména na východním Slovensku, kam dojížděl. Vystřídal několik zaměstnání, pracoval jako dělník v Tatrovce, Armabetonu, jako projektant ve scénografickém ústavu a jako výzkumník ve

*Výzkumném ústavu elektrotechnickém. Po revoluci se odmítl nechat přesevětit. Jan Konzal proto není veden v evidenci katolických biskupů a oficiálně již jako kněz ani biskup nepůsobí.*²⁹

2.6.6 Marie Beranová

Manželka Milana Berana. Biografické údaje jsou přepisem vlastního poskytnutého životopisu (viz příloha B).

Narodila jsem se ve Velkém Poříčí u Hronova v roce 1953 hluboce věřícím rodičům v době kolektivizace do zemědělské rodiny. Tím, že rodiče přišli prakticky o veškerý majetek, bylo pro naši výchovu s bratrem ideální, protože jsme vyrůstali sice v hmotném nedostatku, ale v dokonale harmonickém prostředí tradiční věřící rodiny. S budoucím manželem Milanem jsem se blíže seznámila po ukončení základní školy při společném dojíždění autobusem do učňovské školy do Náchoda, ale znali jsme se už i z kostela v Hronově, kam jsme oba chodili. Naše známost trvala 6 let včetně dvou let jeho vojenské služby, než jsme uzavřeli manželství. V té době Milan docházel za Josefem Blahníkem, který pracoval ve Dřevařských závodech jako skladník. Měl na jeho, ale i naše společné náboženské formování zásadní vliv. Manžel postupně studoval podle dodaných materiálů, aby se v budoucnu mohl uplatnit při náboženské výchově a zásoboval nás zajímavou literaturou, částečně i ze samizdatů. Mezitím byl i v roce 1974 náš sňatek. To, že Josef Blahník je tajný biskup, jsme se dozvěděli také, ale přesto mne zaskočila otázka, zda bych souhlasila s jeho vysvěcením na kněze podle východních tradic, o této možnosti jsme nevěděli. Po mém souhlasu se vše rozjelo, Milanovo další studium, děti, zkoušky kdesi v utajení a v roce 1978 tajné vysvěcení. Od roku 1975 jsme bydleli v Rychnově nad Kněžnou, kde jsme dostali služební byt a při manželově změně zaměstnání jsme se seznámili s Fridolínem Zahradníkem, kde našel v jeho stavebním středisku novou práci. Pak následovala jejich intenzivní spolupráce a cestování po celé republice a v roce 1983 jejich zatčení domovní prohlídky, věznění a pronásledování nás i přátel. Po jeho propuštění v roce 1987

²⁹ Ing. Jan Konzal. *Paměť národa* [online]. 19. 9. 2016 Praha: [cit. 2020-03-15]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/konzal-jan-1935>

byl i přes dohled StB trochu větší klid, protože utajovaná činnost se provozovala omezeně, abychom nepřivedli přátele do podezření. Po revoluci nastaly změny. Nadšení ze svobody a zklamání z přístupu církve. Vždy záleží na člověku, který se na tuto dobu dívá a hodnotí ji. Pro někoho to je zajímavý experiment a staronová zkušenost církve a naděje pro budoucnost. Pro další to však byla bezpečná možnost kritiky a odsuzování, třeba aby zatlačili do pozadí svoji zbabělost a kolaboraci s komunistickým režimem a zviditelnili se.

2.6.7 Marie Moravcová

Narodila se v Čadce na Slovensku roku 1955. V šestnácti letech odešla do komunity řeholnic v Černíkovcích, ze které později vystoupila. Je jedním z přímých členů skryté církve na Rychnovsku. Biografické údaje jsou přepisem poskytnutého vlastního životopisu (viz příloha C).

Hospodin to se mnou myslel vážně a připravoval si mne. Služba u postižených dětí, řidičák, setkání s Fridolínem Zahradníkem, prázdniny trávené s mládeží, odchod z řádu, výslechy na StB za komunistů, práce v zahradnictví, studium zdravotnické školy v Praze a práce v nemocnici. Následně pak odstěhování z Prahy za účelem pomoci s prací v Emauzích. Tím vším mě Hospodin učil službě druhým, ale jiným slova smyslem, než jsem si já vybrala. Pak nucený odchod kvůli nepříznivé situaci z Emauz a práce ve zdravotnictví, kde jsem tento dar služby mohla dál uplatňovat a rozvíjet.

3 Praktická část

3.1 Aktivity skryté církve na Rychnovsku

Vlastní osudy členů rychnovské skryté církve jsou zakořeněny v historickém kontextu šedesátých let dvacátého století, kdy pamětníci prožívali mládí a vytvářeli si své politické a náboženské postoje. Atmosféra a dění šedesátých let byla na rozdíl od předcházejícího desetiletí tvrdého marxismu-leninismu dobou politického uvolnění a svobodnějšího života. Vzhledem k církvi nabytá přesvědčení, že nad ní získal dominantní postavení a že je již dokonale regulována. Po dvou amnestiích došlo k propuštění většiny kněží, řeholníků a

laiků z vězení (1960 a 1962). Sice museli většinou zůstat mimo duchovní službu v podřadných zaměstnáních, avšak vyvíjeli zde skrytou, ale širokou pastorační činnost.³⁰ I když neexistovalo přímé napojení na zásadní církevní událost zasazenou do šedesátých let – II. vatikánský koncil, pronikal jeho svěží duch i za železnou oponu komunistického bloku. Vznikaly diskusní laické, studentské či ekumenické kroužky kolem amnestovaných duchovních, kdy se prolínaly trendy politického uvolnění a postupné pronikání informací z koncilu.³¹ Toto spontánní dění církve, společné promýšlení církevních témat a interpretace II. vatikánského koncilu výraznými katolickými osobnostmi je považováno za zásadní skutečnost pro zkoumání vznikající fenomén skryté církve.

Šedesátá léta přesto, že skončila pro společnost i církve normalizační érou, byla zásadní zkušeností. V českém katolicismu se objevila revize sebechápání, silný sebekritický proud a nové spirituální podněty.³² Díky reflexi stávající situace teologicky tvůrčími osobnostmi, pravomocemi mexických fakult, neúspěšným jednáním Vatikánu s československou vládou³³ a oprávněným obavám z likvidace episkopátu, podpořené vlastními zážitky z vězení se, převážně díky Felixi Maria Davídkovi, začíná bez vědomí státu výrazně formovat alternativní a současně tajná církevní hierarchie, ze které vyrostla rychnovská odnož.

Při vyprávění oslovených pamětníků je na první pohled patrné, že vyrostli a byli formováni výdobytky i prohrami padesátých a šedesátých let. Jejich rodiče odolali tvrdě propagovanému ateismu padesátých roků poválečné éry a své děti nechali pokřtít. Následovala výchova ve víře, kterou mnohdy podpořily výrazné kněžské osobnosti, nezřídka amnestovaní političtí vězni padesátých let. Vlastní

³⁰ STŘÍBRNÝ, Jan: *Katolická církev v českých zemích v čase dvou totalit* in JAN, Libor: *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000, s. 84–85.

³¹ HALÍK, Tomáš. *Víra a kultura: pokoncilní vývoj českého katolicismu v reflexi časopisu Studie*. Praha: Zvon, 1995, s. 107.

³² HANUŠ, Jiří. *Tradice českého katolicismu ve 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, s. 176.

³³ CHENAUX, Philippe. *Katolická církev a komunismus v Evropě: (1917–1989): od Lenina k Janu Pavlu II.* Praha: Rybka Publishers, 2012, s. 183.

konverze vypravěčů k víře proběhla během mládí, ovlivněná duchem pražského jara a intenzivní atmosférou šedesátých let.

3.1.1 Předpoklady

Jaké byly předpoklady pro tvoji práci v církvi?

MM: *Pocházím z Kysuc. Z devíti sourozenců. Celá rodina chodila do kostela. Bratr se stal knězem, starší sestra řeholnicí.*

MB: *Vyrostla jsem ve věřící rodině. Rodiče mě ve víře podporovali. Dokonce mě i jako dítě poslali na duchovní cvičení. Oni to sami znali z mládí.*

MiB: *Od patnácti, šestnácti let jsem byl ve styku s Blahnikem.³⁴ Byl to statečný muž, exot, který i za protektorátu, kdy se to nesmělo, dělal lidem zabijačky. Byl kaplanem v Červeném Kostelci. Připravoval si mě od patnácti, šestnácti let. Dával mně teologickou literaturu a vedl ke studiu.*

Žádný z dotazovaných nevyrostal v Rychnově nad Kněžnou, ani zde neměl rodinné kořeny. Životní cesty narátorů, pocházejících z Hronova (MiB), Velkého Poříčí nad Metují (MB) a Kysuc (MM) se v tomto městečku propojily v důsledku životních náhod a pracovních příležitostí. Na Rychnovsku se všichni ocitli bez původního rodinného zázemí, v určité oproštěnosti od zažitých zvyklostí. Oproštěnost a pohyb jsou dvě veličiny, jejichž význam se začíná jevit jako nevyhnutelný a abrahámovsky symbolický pro další životní etapy vypravěčů. Pohyb v období nesvobody pohybu a oproštěnost místo praktikovaného zapouzdření se do zbytku malých jistot.

Já: *Co bylo příčinou přestěhování se z rodného kraje?*

³⁴ Josef Blahník (1918–1989) kněz, na biskupa vysvěcen v roce 1970 F. Davidkem, politický vězeň ve Valdicích a na Mírově.

MiB: *Začal jsem dělat u Silnic n. p. a nastěhoval jsem se s Maruškou do služebního bytu v Rychnově. Měl jsem nakročeno dost daleko, to už mě přetahovali jako výrobního náměstka, ani prý by nevadilo, že nejsem ve straně.*

Kromě důvodů profesních a bytových byl příčinou přestěhování na Rychnovsko i krátký zážitek svobody církve během Pražského jara 1968, který některé řády stačily využít k obnově komunit doplněním dorostu. Zároveň byl závan svobodného ducha inspirací do časů normalizace po srpnové okupaci vojsky Varšavské smlouvy.³⁵

MM: *K nám do farnosti přišly sestry františkánky, že bych mohla přijít do Bratislavy. Já jsem z Kysuc, tak jela se mnou starší sestra. Ale sestře se tam zalíbilo a rozhodovala se, že tam půjde. A nakonec šla k uršulinkám. Bylo jí 24, je o deset let starší. Já nechtěla ani slyšet, bylo mi 14 let. Ona pak odjela do Zvíkovce za Prahou a já se nedostala na zdrávku do Liptovského Mikuláše. Tak jsem se rozhodla, že půjdu za ní do Ústavu sociální péče pro postižené na brigádu a za rok to zkusím znovu. Tam ale neměli místo, a proto mě poslali do Černíkovic, to mně bylo 15 let. Byl 68. rok, bylo vše uvolněné do 70. roku. Pak měla ségra věčné sliby a tam jsem měla setkání s Pánem v 15-16 letech, tak to dopadlo, že jsem zůstala tady v Černíkovicích.³⁶*

Pokračující sedmdesátá léta, kdy komunistickou stranou vyhlášená „normalizace“ a podporovaná ideologie konzumu propagovala zapomnění ideálů Pražského jara, byla pro společnost těžkým obdobím.³⁷ Vypravěči, touto dobou již přestěhovaní do rychnovské části Orlických hor, procházeli společně s ostatními dobou nedokončeného jara. Obzvláště pro církve, rozbitou léty pronásledování, rozdělenou znovuoobením kolaborantského kněžského hnutí v podobě sdružení Pacem in terris (PIT), fungující bez kontaktu s Apoštolským

³⁵ STŘÍBRNÝ, Jan: *Katolická církev v českých zemích v čase dvou totalit* in JAN, Libor: *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000, s. 84–85.

³⁶ Ústav sociální péče u Rychnova, kde působil řád sv. Uršuly, lidově uršulinky.

³⁷ GRAJEWSKI, Andrzej. *Jidášův komplex: zraněná církev: Křesťané ve střední a východní Evropě mezi odporem a kolaborací*. Přeložila Petruška ŠUSTROVÁ. Praha: Prostor, 2002, s. 58.

stolcem a podřízenou státnímu aparátu, se jednalo o tvrdé období.³⁸ V nastalé svízelné situaci, kdy se zdálo, že jediným cílem církve je holé přežití, došlo překvapivě k rozvoji skrytých církevních aktivit a struktur.³⁹ Rozhodnutí pro politicky nelegální, skryté aktivity církve se vyvíjelo postupně i u zkoumané skupiny pamětníků. Bylo ovlivněné nejen osobním nastavením, ale i pocitem společenské a církevní odpovědnosti, protikomunistickým přesvědčením i nenaplněnými potřebami v dostupných formách církevního života.

MB: *Když jsem se vdala, Milan měl pořád takový aktivity mezi knězi, a jak to bylo protikomunistický. Děti jsme nedali do Pionýra,⁴⁰ stejně to všichni o nás věděli, tak jsme se snažili. To jsme se s lidmi scházeli v bytech, ale se zataženými okny.*

MM: *Já jsem si pak v řádu udělala nižšího zdravotního pracovníka, nevím, proč jen to. Nejdřív kurz a pak dvouletou zdrávku. Starala jsem se o ty dětičky, jezdili tam mladí s kytarou, byly pěkné večery. Pak to stagnovalo, nelíbil se nám stereotyp. Jednou za týden zpověď, modlitby, vše nadiktované, nepříjemné vztahy mezi lidmi.*

MiB: *Starší pak terorizují mladší do tradičního folklóru a to mladé zlomí.*

Pro začlenění do podzemní církve se ukázalo zásadních několik skutečností. V první řadě již vytvořená platforma skryté církevní struktury. Rychnovská odnož vyrůstala ze společenství, které její zakladatel Felix Maria Davídek, nazýval Koinótés. Byla promyšleným modelem lokální církve v podmínkách totalitní diktatury.⁴¹ Středem, ze kterého vycházely další církevní skupiny s vlastními biskupy v období sedmdesátých a osmdesátých let.⁴² Toto pojetí církve bylo schopno nabídnout prostor pro aktivní práci, formu vzdělávání (v té době sloužil k oficiálnímu teologickému vzdělávání v českých zemích pouze

³⁸ Tamtéž, s. 61.

³⁹ Tamtéž, s. 62–63.

⁴⁰ Masová volnočasová organizace pro děti a mládež řízená KSČ.

⁴¹ FIALA, Petr a HANUŠ, Jiří. *Skrytá církev: Felix M. Davídek a společenství Koinótés*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 81.

⁴² FIALA, Petr a HANUŠ, Jiří. *Skrytá církev: Felix M. Davídek a společenství Koinótés*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 21.

jediný kněžský seminář, plně pod kontrolou komunistického státu)⁴³ a živé společenství podobně uvažujících lidí, které fungovalo i přes hrozbu tvrdých opatření ze strany státní moci.

Pro osudové spojení vypravěčů s podzemní církví bylo primární přímé setkání se vzdělanou a lidsky vyzrálou osobností, jež jim nabídla možnost aktivní práce pro církev. Díky důsledným bezpečnostním opatřením⁴⁴ byl kontakt nejčastěji zprostředkován na doporučení blízkého člověka. Dalším společným rysem bylo vnímání církve. Vzhledem k všudypřítomné propagaci ateismu a protináboženskému tlaku, byla církev vnímána jako ohrožená skupina, která pod komunistickým režimem v oficiální podobě pouze živořila a nemohla plnit svoje základní poslání.

Nezanedbatelnou podpůrnou roli pro růst osobního sepětí s církví měla i morální autorita kněžských politických vězňů z padesátých let. Vraceli se z tvrdých žalářů – sice s podlomeným zdravím, ale s novými formami křesťanské reflexe. Oproštění od tíže vnějších znaků, zprostředkovali vlastní prožitek návratu k pramenům.

MM: *Kněží, kteří se vraceli z kriminálu, zničení, zlomení, a lidi je brali jako morální autority.*

K sociálně významným momentům patřila vzájemná důvěra a sounáležitost na platformě víry, která vytvářela paralelní, smysluplný svět k šedým rokům normalizace. Vystupování ze stávajícího, relativně bezpečného modelu života, hledání odpovědí na osobní duchovní výzvy a šancí k nacházení osobní autentické cesty, to vše bylo zároveň spojeno s vysokou odpovědností za blízké vzhledem k obávanému paragrafu maření dozoru státu nad církví. Zapojení do ilegálních struktur církve však vyžadovalo velký kus odvahy politické i náboženské a případnou podporu celé rodiny.

⁴³ HALÍK, Tomáš. *To že byl život?* Praha: NLN, s.r.o., 2018, s. 77.

⁴⁴ FIALA, Petr a HANUŠ, Jiří. *Skrytá církev: Felix M. Davidek a společenství Koinótés*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 179.

3.1.2 Klíčové momenty

Co bylo klíčovým momentem pro práci ve skryté církvi?

MM: *Když Fridolín Zahradník začal jezdit do Černíkovic, kde byly uršulinky. To byl slovenský řád a všechny Slovenky. Nás bylo hodně mladých, tak pro nás dělal přednášky.*

MiB: *Asi to spískal doktor Hašek. To byl výjimečně vzdělaný kněz, se kterým se počítalo na biskupa. Ze semináře nastoupil do Černíkovic a byl tam až do osmdesáti. On chtěl, aby ty holky k něčemu čuchly a měly nějakou změnu. Protože jim to přestávalo stačit, on věděl, že řehole stagnují a holky trpí.*

MM: *Frída byl vstřícný, přednášel, bral nás na víkend na Rozsíčku uklízet, my tam makaly. To už jsem byla v hábitu po slibech. Tam jsme se převlékly, moc jsme se neptaly. Pak jsme připravovaly Rozsíčku⁴⁵ na práci s mládeží. Hlavně jsme vařily a tak. Program, přednášky zajišťoval Jan Konzal a ostatní. Pak nás už z Černíkovic nechtěli pouštět. Nějak jim to vadilo. Já už tehdy řádně vstoupila do řádu. A pak jsme se rozhodly odejít, nedělalo mi to vůbec problém. Nebyla tam jiskra života, my chtěly něco dělat pro církev zvlášť, když jsme viděly, co se dá dělat. My zažádaly o výstup z řádu a oni přidali i zproštění slibů. To k tomu přidali. My jsme byli čtyři, co jsme odešly. To bylo jako řízení shůry.*

MB: *Klíčovým momentem bylo svěcení Milana. Proběhlo ve Výskytné u Jihlavy, primice na chatě u Blahníka. To bylo utajené. Já jsem tomu dala souhlas. Já jsem byla svědek jeho svěcení. A byli tam i kluci, Pavlovi bylo přes dva roky. Já znala Blahníka, on chodil za babičkou do chaloupky. On pořád říkal, že by Milan mohl být vysvěcený, že to bude potřeba. Měl ho ke studiu, že budou potřeba vzdělaný lidi, tak já to postupně slyšela. Já věděla, že je biskup a že jsou tyhle možnosti a znala problémy doby. A věděla, že se musí s tím něco dělat.*

⁴⁵ Ústup č. p. 27, dříve patřilo pod obec Rozsíčka, okres Blansko.

Já: *A bylo to pro tebe důvěryhodné?*

MB: *Bylo, že to bylo od Blahníka a Krátkého.⁴⁶ To byl gestor po odborné stránce. Byla to chodící encyklopedie, ale tak lidský, že jsem se před ním vůbec nestyděla. Od něj má Milan podepsaný celebret.*

MiB: *Začínal jsem v Rychnově jako mistr a pak jsem se dostal na mostařinu a přišli za mnou, že potřebují stavbyvedoucího na finišer k pokládce koberců. Tak já že na rok tam půjdu. A po roce jsem chtěl jít zpátky. Ale už tam byl nový ředitel, mladý, straník. Ten nový ředitel na mě řval, co si představuju, že budu tam. Jenže já už tam zůstat nechtěl. Tak mi doktor dal na dva měsíce marodění na nohy a šel jsem pryč. Šel jsem pak kolem stavebního dvora, vidím stavební firmu a rovnou jsem se zeptal na práci stavebního technika. A oni, že mě znají z kostela. Já se zeptal u Zahradníků! Hospodin si to prostě řídí. Nastoupil jsem tedy na středisku komunálu, začali se ořukávat a rychle jsme se domluvili. To bylo v roce 1980. Fridolín už byl rozjetý, byl biskupem. Pak se Zahradník s Blahníkem domluvili, předali si mě a od té doby jsem fungoval tady na Rychnovsku. To se jezdilo po celém světě.*

Zapojení do ilegální činnosti si většinou vyžádalo od všech narátorů překročení vlastních limitů a obecných zvyklostí daných běžnými církevními formami doby. Alternativní prostředí, do něhož vstupovali primárně kvůli pocitu odpovědnosti za přežití pronásledované církve v nesvobodných podmínkách, přineslo především velkou svobodu jim samým. Dodnes tuto životní možnost vypravěči chápou jako privilegovanou, nezaslouženou nabídku, jíž se pouze nebránili. Hledání akceptovatelného způsobu hlásání evangelia v duchovně umlčované společnosti bylo šancí k nacházení autentických odpovědí na tento primární úkol křesťanství. A zároveň korespondovalo s potřebou odpovědi na osobní duchovní výzvy.

⁴⁶ Stanislav Krátký, biskup skryté církve.

MM: *Přirozeně bych na to neměla, to bylo dáno shůry. A někdy úplně žasneš, co řekneš. Jak Hospodin Tě vede, pěkně, když na to koukám a vloží ti do úst věci, na které bys sama nepřišla. Stejně to bylo i tehdy. Pokládám jasné, že to bylo od Pána, protože já se svou povahou bych to nikdy nedokázala, jít někam do světa.*

MiB: *Odvaha? Přišlo to samo, Hospodin mě dokopal tam, kde mě chtěl mít, a já se moc nevzpouzel. Prostě když člověk, ne naslouchá, to bych se moc chválil, ale vzal jsem všechny okolnosti a ono to běželo.*

3.1.3 Zapojení do skryté církve

Jaká byla Tvoje míra zapojení do skryté církve?

Vypravěči se shodli na lehkosti, s jakou opouštěli zažité vzorce z tradičního vnímání církve. A jak snadno byli schopni akceptovat a vytvářet nové, které lépe odpovídaly potřebám doby. Jakoby uskutečňovali myšlenku Antonína Mandla, kněze a dlouholetého politického vězně: „Úkolem této doby je osvobodit křesťanství od klerikalismu, ritualismu a legalismu.“⁴⁷

MM: *My jsme byli čtyři, co jsme odešly a rozvázaly sliby. V roce 1983 už jsme byly mimo, v Hradci Králové. Žily jsme po dvojicích a scházely se třeba v Bratislavě. Ze Slovenska další dvě nebo tři. Nás vedl Fridolín. Do té doby, než ho zavřeli, jsme se scházely a on nás duchovně vedl. My jsme pokračovaly ve formaci, sliby jsme Fridolínovi vlastně jen obnovily, že chceme jako společenství žít dál.*

Podle paměti Jana Konzala chtěl Fridolín Zahradník pro tyto ženy založit novou řeholní společnost, projekt se však z různých důvodů nikdy neposunul až do podoby schopné života v době pronásledování. Podle vlastních slov prý Fridolín sice požádal Jana Pavla II. o předběžné svolení založit nějakou ženskou

⁴⁷ HALÍK, Tomáš. *To že byl život?* Praha: NLN, s.r.o., 2018, s. 67.

řeholi věnující se podzemnímu apoštolátu, ale nedovedl si poradit s církevně právními i teologickými úskalími takového díla.⁴⁸

Skrytá církev byla nucena k odvážnému promýšlení nových forem, stylu života, modlitby a práce.⁴⁹ K zajímavému posunu došlo i u spojení kněžství a civilních profesí. Někteří členové mlčící církve pracovali v náročných a zodpovědných profesích, které jim umožnily přežít v akademických sférách, jiní zvolili manuální druh práce, kterou vykonávali buď jako hlavní zaměstnání nebo jako zastírající činnost, umožňující zásadní aktivity pro rozvoj církevního života.⁵⁰ V zásadě tak byla naplněna Davídkova vize rozvinutého duchovního života, plně propojeného s normálním životem, reagujícím na jeho klady a nedostatky.⁵¹ Zařazení do civilního pracovního procesu v běžném, sekulárním prostředí bylo formou práce skryté církve, která se dlouhodobě osvědčila, jak z hlediska osobního a společenského, tak i bezpečnostního. V mnoha případech byla chápána nejen jako nouzová dočasná situace, vynucená politickými poměry, nýbrž jako velmi potřebná forma působení církve, která překlenuje propast k nevěřícím a hledajícím.⁵² Inspirací byly myšlenky Teilhardovy, Rahnerovy či Zvěřinovy, který tento způsob kněžství teologicky rozpracoval a obhajoval v textu „Třetí cesta“.⁵³

MM: *My s Růžou jsme šly na Kropáčku. Já nastoupila do zahradnictví v Plotištích u Šebestíka, to přes Fridolína k vedoucímu zahradnictví, což byl jáhen podzemní církve Láďa Šebestík z Plotišť. Pak jsem prodávala v Květince, a Růža šla do nemocnice. Helenka s Magdou byly v Bratislavě.*

⁴⁸ KONZAL, Jan. *Duch a nevěsta: z dějin církevního podzemí ve 2. polovině 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010, s. 31

⁴⁹ HALÍK, Tomáš. *To že byl život?* Praha: NLN, s.r.o., 2018, s. 110.

⁵⁰ Tamtéž, s. 111.

⁵¹ FIALA, Petr a HANUŠ, Jiří. *Skrytá církev: Felix M. Davidek a společenství Koinótés*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 80.

⁵² HALÍK, Tomáš. *To že byl život?* Praha: NLN, s.r.o., 2018, s. 110.

⁵³ HALÍK, Tomáš. *To že byl život?* Praha: NLN, s.r.o., 2018, s. 111.

MiB: *Já jsem měl s Fridolínem zajímavou činnost, projezdil jsem celou republiku. Byl jsem referent pro styk, než nás zavřeli. Od Východního Slovenska po Karlovy Vary. Přes den se opravovaly kostely a večer se sloužilo.*

Tvar žitého biritualistického kněžství tajně vysvěcených ženatých mužů, spojený s civilním zaměstnáním, byl jak obranou proti prozrazení státní bezpečnosti, tak i přesvědčením, že kněžství nemusí být vázáno na celibát. Vycházel z odvážného projektu F. M. Davídka o převedení ženatých mužů do řeckokatolické církve a jejich následného svěcení.⁵⁴ Zároveň však existují dodatečná svědectví, že se jednalo o povolání pravá a živá.⁵⁵ O řádném projednání změny ritu s ordinářem byli podle vlastních slov zúčastnění přesvědčivě ujištěni.⁵⁶

MiB: *Podle prvotní tradice církve je celibát dobrovolný. Svatý Pavel to volně vysvětluje, kdo na to má, ať zůstane svobodný, bude to mít jednodušší. Kdo ne, ať se trápí se ženskou. V Rychnově byli dva kněží, jezuiti. Jeden by se neoženil nikdy, druhý právě naopak. A oba byli vynikající. Každý by si měl vybrat, jak je uplácáný, podle svého naturelu a aby jeho rozhodnutí bylo svobodné. Když to udělá proto, že chce sloužit a jiná cesta není, tak to je špatně. V něm zůstane bolest, trest a to zůstane celý život. Na východě přirozeně zůstává patnáct procent kněží svobodných. V prvotní církvi to bylo zažité a ti, kteří se osvědčili, byli vybráni na jáhna, byli motorem církve. Měli společenské a náboženské povinnosti. Pak teprve byli svěceni na kněze. Kněží byli ženatí, ve městě žili, vyrůstali, měli autoritu. Nic nového pod sluncem. Církev se dnes místo ke kořenům vrací k Tridentu.⁵⁷ Jezuiti okolo celibátu mluví dlouho, 15 let, že budou světit ženaté jáhny a ty, co se osvědčí, tak kolem padesátého roku budou svěceni na kněze. Prostě k vrácení se k původní tradici, nejde o ritus.*

⁵⁴ FIALA, Petr, HANUŠ, Jiří. *Skrytá církev: Felix M. Davídek a společenství Koinótés*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 87.

⁵⁵ FIALA, Petr, HANUŠ, Jiří. *Skrytá církev: Felix M. Davídek a společenství Koinótés*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 88.

⁵⁶ KONZAL, Jan. *Zpověď tajného biskupa*. Praha: Portál, 1998, s. 46

⁵⁷ Tridentský koncil.

Aktivní zapojení do ilegálních struktur vyžadovalo velký kus odvahy a případnou podporu celé rodiny. Všem hrozilo velké nebezpečí ze strany státu. Riziko práce v utajených církevních strukturách bylo veliké, nejvíc pro vysvěcené osoby. Tajným svěcením se člověk přímo dopustil trestného činu podle paragrafu o „maření státního dohledu nad církvemi“ a jeho prozrazení znamenalo automaticky vězení.⁵⁸ Soulad svěcení s církevním právem byl z konspiračních důvodů ověřován pouze ústně a podepřen nezbytnou naprostou důvěrou mezi světitelům a svěceným, protože šlo bez nadsázky o život. Nepořizování písemných dokumentů patřilo k disciplíně utajení.⁵⁹

MM: *Mně žádné písemnosti nezbyly, Fridolín řekl, všechno zlikvidovat, aby STB neměly podnět, kdyby se něco dělo. U Fridolína jsme měli velké akce. Na Vysočině koupený statek do čtverce, pro 50 lidí, nikdo nic neviděl. Běželo to celé prázdniny. Rozsíčka se to jmenovalo. Na Blanensku. Turnusy pro děti, rodiče s dětma, pro mládež, pro pubertáky.*

MB: *Já byla tak vycvičená už z mládí, být ve střehu. My šli proti komunistům. Trošku jsem se bála, ale moc to nedomyslela. Před Milanovým zatčením to mě nebralo. Jezdil kvůli práci a tohle bral s tím. O spolupráci s Frídou jsem věděla, to jezdili hodně na Slovensko, kde se opravovaly kostely. Pak jsme se v létě scházeli s lidma na Rozsíčce, to bylo super. Já věděla, že je to nebezpečný.*

Neoficiální církve od konce sedmdesátých let cíleně rozšiřovala teritoria i formy svých aktivit. Zahrnovala rozvoz samizdatových tiskovin, tajné studium teologie, rozvoj řeholních společenství, rozmanité formy pastorační práce mládeže, které odpovídaly potřebám doby, obzvláště mladých lidí a intelektuálů. Dynamická a odvážná církev, podporovaná stále pevnějšími postoji kardinála Tomáška, se stávala atraktivní pro mladé lidi a společnost vystřízlivělou z komunismu.

⁵⁸ Fridolín Zahradník. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 2020-04-20] Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/vzdelavaci-projekt-pamet-a-dejiny-totalitnich-rezimu/predstavitele-a-aktivni-clenove-cirkvi/fridolin-zahradnik/>

⁵⁹ KONZAL, Jan. *Duch a nevěsta: z dějin církevního podzemí ve 2. polovině 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010, s. 26.

Zároveň byla i symbolem odporu proti stávajícímu režimu. Mimořádnou úlohu pro domácí prostředí sehrála české exilová církev, náboženské vysílání, časopisy a nakladatelské instituce. Množství těchto tiskovin se dostávalo do Československa díky odvaze a vynalézavosti řady lidí, včetně zahraničních diplomatů.⁶⁰ V této době síť důvěryhodných osob, neloajálních k režimu, však nevytvářeli pouze členové katolické církve. Docházelo zde k daleko univerzálnějšímu propojení lidí, jejichž společnou platformou bylo vyjádření touhy po pravdě, smyslu a dobru.⁶¹ Rozšiřování okruhu zapojených lidí ale nemohlo být živelné. Vzhledem k bezpečnosti všech vyžadovalo pečlivé rozlišování s následným ověřováním skrze stávající členy sítě. Pocit sounáležitosti a specifické duchovní klima vytvářelo silné vazby, které často přetrvávají dodnes, i když se později aktéři v ledasčem názorově rozešli.

MiB: *Měli jsme kontakty na Chartu 77, rozváželi jsme a kopírovali. Nerozlišovali jsme mezi církví a politikou. Dodnes Praha na tom funguje. Byla to důvěryhodná síť po celé republice, na ní se dalo stavět. Bylo to směřované na literaturu, mládež, studium, dětské tábory. A maminky ani nevěděly, kam děti vezeme. Děti jezdily i opakovaně, ale nebylo to tak dlouho.*

Dalším nezanedbatelným aspektem života ES byly kupodivu mezinárodní vazby. Univerzalita církve, která se neváže pouze na přesně dané poměry, se překvapivě projevila i v značně ztížených podmínkách reálného socialismu. Tlak na přežití v ateistickém bloku vygeneroval solidaritu napříč kulturami při hledání nových možností církve⁶² a přitom se opíral o svět intelektuálů i obyčejných lidí. Režimem propagovaná mírová spolupráce socialistických zemí směrem k východní i západní hranici komunistického bloku se tedy paradoxně stala i způsobem rozvíjení církevního života. V bývalé Německé demokratické republice (NDR) nacházely své zázemí různé řeholní skupiny, tajné teologické a licenciátní

⁶⁰ STŘÍBRNÝ, Jan: *Katolická církev v českých zemích v čase dvou totalit* in JAN, Libor: *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000, s. 85–86.

⁶¹ HALÍK, Tomáš. *To že byl život?* Praha: NLN, s.r.o., 2018, s. 105.

⁶² HALÍK, Tomáš. *To že byl život?* Praha: NLN, s.r.o., 2018, s. 88.

studium a docházelo zde k tajným udělováním jáhenských a kněžských svěcení.⁶³ Stejně tak je zřejmé, že čeští tajní biskupové Provazník a Zahradník konsekrovali biskupy pro Maďarsko a SSSR.⁶⁴ Dovedné využití dostupných možností mezinárodních kontaktů v komunistickém bloku sedmdesátých a osmdesátých let spoluvytvořilo buňky živé církve, které se setkávaly k modlitbě a společnému slavení liturgie. Tato realizovaná pokoncilní reflexe poznávání „znamení doby“ v prostředí ateistické propagandy a tvrdého režimu celého východního bloku se dnes jeví jako originální odpověď osobní vydanosti zúčastněných.

MiB: *Frída byl stěžejní postava, organizátor, měl kontakty po Čechách, Slovensku, Maďarsku. Světil na Slovensku, snad i v Maďarsku a Rusku. Přes den se opravovaly kostely a večer se sloužilo. Zahradník měl síť, která tady fungovala, byl vynikající organizátor a vše měl v hlavě. Pak měl kontakty v Rakousku, tam jsem s ním byl hned po revoluci, to jsme ani nevěděli, jak to udělal.*

Od poloviny osmdesátých let prožíval komunistický politický režim krizi⁶⁵. Naopak křesťanství prožívalo návrat „zdola“. Docházelo k jeho pronikání do veřejného prostoru. Stávalo se alternativou k vyprázdněným komunistickým ideálům i ztělesněním protestu proti kultuře většinové společnosti.⁶⁶ Dlouhodobá činnost aktivních skupin a jednotlivců v neoficiální i veřejné církvi, vliv výrazných vzdělaných osobností často s osobním prožitkem perzekuce ze strany režimu, znovu nacházené sebevědomí věřících a pronikání nových trendů ze západu přinášelo své plody.⁶⁷ Církev začala mít v širokých vrstvách společnosti velkou morální autoritu a věrohodnost.⁶⁸ Vyčpělost komunismu a zároveň dobře

⁶³ VYBÍRALOVÁ, Eva: Skrytá pomoc z NDR pro katolíky v Československu. *Salve: revue pro teologii a duchovní život*. Praha: Krystal OP, 2019, 29(1), s. 74–75.

⁶⁴ FIALA, Petr a HANUŠ, Jiří. *Skrytá církev: Felix M. Davídek a společenství Koinótés*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 108.

⁶⁵ STŘÍBRNÝ, Jan: *Katolická církev v českých zemích v čase dvou totalit* in JAN, Libor: *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000, s. 86.

⁶⁶ HOŠEK, Pavel. *A bohové se vracejí*. Jihlava: Jan Keřkovský-Mlýn, 2016, s. 49.

⁶⁷ STŘÍBRNÝ, Jan: *Katolická církev v českých zemích v čase dvou totalit* in JAN, Libor: *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000, s. 86.

⁶⁸ HALÍK, Tomáš. *To že byl život?* Praha: NLN, s.r.o., 2018, s. 140.

odvedená práce církve se projevíly spontánním příklonem k náboženským aktivitám.

MiB: *Podzemní církev byla přitažlivá. Lidi viděli, že to není folklór, ale společenství, co člověka podrží, a při tom se poznalo, že Pán nás v tom nenechá, že prostě je a fandí tomu. Hmatatelně to viděli. Žádný zázrak není pro nikoho samotného, vždycky pro společenství, aby to šlo dál.*

3.1.4 Dopady

Jaká rizika a životní dopady měla tato činnost?

Paradoxem doby je, že navzdory všudypřítomné společenské krizi osmdesátých let se komunisté rozhodli razantně zakročit proti církvi, resp. proti skryté církvi, kterou považovali za příčinu oživení religiozity. Různými akcemi Státní bezpečnosti proti skrytým aktivitám vyvolávali atmosféru obav a upevňovali své pozice praxí podobnou padesátým rokům. Zároveň jejich cílem byla nejenom atmosféra strachu, ale i vytvoření rozkolu mezi skrytou a veřejnou církví.⁶⁹

Tvrký postoj se zanedlouho projevil i v osudech narátorů. Fridolín Zahradník, Milan Beran a Václav Netuka byli v srpnu roku 1983 na Slovensku zatčeni, převezeni do Hradce Králové a zde čtyři následující roky drženi ve vyšetřovací vazbě.⁷⁰ Falešné obvinění z rozkrádání socialistického majetku umožňovalo tvrdé tresty pro obviněné i dehonestaci rodin v širokém společenském okruhu. I když byli hlavní aktéři na tuto možnost stále připravováni, situace byla vážná.

⁶⁹ CUHRA, Jaroslav. *Československo-vatikánská jednání 1968-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001, s. 128–129.

⁷⁰ Milan Beran. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 2020-04-20] Dostupné z <https://www.ustrcr.cz/uvod/vzdelavaci-projekt-pamet-a-dejiny-totalitnich-rezimu/predstavitele-a-aktivni-clenove-cirkvi/milan-beran/>

MiB: *Byli jsme na to připravováni od samého začátku. Školeni, co můžeme říkat a co ne. Bylo to skvělé, protože jsme pak nenadělali škody. Ti, kdo to vymysleli, sami seděli za Hitlera i za totality.*

MB: *Sice nás na to připravovali, ale tohle byl šok, to mně nedošlo. Já byla ve stresu, ale alespoň někoho jsem měla. První návštěvu nám povolili po 18 měsících, zhubla jsem na 63kg, to už se mi nikdy nestane.*

MiB: *Mně před návštěvou nedovolili se 14 dní holit, nasunuli mě do roztrhaných hrozných tepláků. Na to mě upozornil advokát, se všemi detaily, i to, že si mě napřed posadí do místnosti, kde mne budou pozorovat kamerami. Řekli, že když se mně nevrátí paměť, že si tam Marušku nechají, a jelikož jsou prarodiče starý, že děti půjdou do děčáku. To byla první návštěva po 18 měsících.*

Praktikovanou skutečností bylo, že celá řada lidí ze skryté církve o sobě vůbec nevěděla.⁷¹ Potřeba stálého utajení pro práci na evangelijním poselství, která byla při běžných aktivitách ochranným valem, se projevovala jako kritický bod nové situace. Žitá oproštěnost, nutná pro dynamiku a tvůrčí rozvoj, se přelila do pocitu osamění. Všichni narátoři se museli vyrovnat s pocíťovanou bezvýchodností situace. Obranou byla pouze osobní víra. Zároveň bylo třeba se urychleně vypořádat s jinými výzvami, které přinášela nynější realita.

MB: *Sounáležitost jsem nezažila. Bylo to taky tím velkým utajením, dokonce ani naši nevěděli, že je Milan kněz, než ho zavřeli. Ani jeho maminka. Moji rodiče byli vykulení, pak jsem to řekla mamince, tatínek byl bojácnější. Nic neříkali, litovali mě.*

Já: *Ty jsi byla hrozně sama?*

MB: *No byla, ale já měla zlatý sousedy (na patře paneláku). On komunista, ředitel geodézie a já k nim tajně večer šla. K nim jsem mohla chodit. Ještě Maruška Moravcová, jenže ony byly v Praze, tak přijely jen občas. A pak jsem*

⁷¹ FIALA, Petr a HANUŠ, Jiří. *Skrytá církev: Felix M. Davidek a společenství Koinótés*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 182.

měla výbornou kamarádku ze Rтынě v Podkrkonoší, tak ti jednou za měsíc přijeli. A mě vzali k nim, jenže StB už tam byla, s kým že se stýkám.

Osamění ve společnosti, ve farnosti a nutné zpřetrhání vazeb z podzemních struktur po zatčení manželů zapříčinilo velkou izolovanost žen, které musely zvládnout obrovský psychický a ekonomický nápor. S ohledem na bezpečnost všech se s nikým nestýkaly a zároveň musely napřít všechny síly k udržení ekonomického zabezpečení rodiny a vytvoření ochranného zázemí pro děti. Měly udržet a dodávat naději, ač samy pro sebe o ni tvrdě bojovaly.

MB: *Nikdo se o mě nepostaral. Akorát byli nějakí lidi, o kterých dodneška nevím, kteří mně hodili do schránky nějaké peníze. To bylo nárazově a drobnosti. Když Milana zavřeli, tak jen dva chlapi z celé farnosti se zajímali, jak budu žít. Teď se jen tak bavíme. Pepa Brandejs a Karel Chudý. On je sice zvláštní, ale mně se nabídl. Pater Musil byl starý pán, který tu byl za trest, Němec ještě s přízvukem, tak taky nic, taky se StB bál. No našlo se tedy pár lidí, ale ne ti z kostela, ti se báli.*

MiB: *Lidi, co chodili do kostela, šli na druhou stranu chodníku, aby Marušku nemuseli pozdravit.*

Ekonomické problémy rodin spojené s upíráním možnosti zaměstnání rodin byly součástí propracovaného nátlaku režimu na psychické zdeptání lidí. Situaci pomáhalo řešit široké rodinné zázemí, které do té doby netušilo o aktivitách svých blízkých.

MB: *Sháněla jsem práci, a když jsem řekla, že mám manžela ve vyšetřovací vazbě, tak hned neměli místo.*

MiB: *Maruška byla hrozně statečná a rodiče taky. Ani přídavky na děti nedostala, protože neměla práci. Tak si našla práci ve školní kuchyni, a tam ji chtěli vyhodit, že nesmí ani umývat nádobí. Ale postavil se za ni ředitel. Celou dobu k nám jezdili její rodiče, jednou děda, podruhé babička, od pondělí do pátku hlídali kluky. Hospodin se postaral.*

MB: *A já viděla, co děti vyhazují masa, ale bála se cokoliv si vzít, za mnou chodit estébák, tak jsem se tam nacpala. Ostatní si nosili domů, jen já ne.*

Státní bezpečnost používala všechny dostupné prostředky k vytvoření nátlaku, který by vedl k zlomení odolnosti zatčených představitelů ES. Rodiny, které byly zatčeným velkou oporou, byly zároveň jejich největší slabostí a tento fakt státní bezpečnost umně využívala pro své záměry.

MiB: *Dopis, kdy Maruška psala, že si sehnala práci, ten dopis šel půl roku, to jsem nevěděl, co se s nimi děje. Mohli mě vydírat. Nejhorší to bylo po třech letech, to si mě zavolal šéf StB, ať to podepišu, že můžu jít domů. Jinak to bude devět let, jinak nemám šanci.*

MB: *Děti to nesly špatně, brečely, že chtějí tatínka. Pavel, ten byl úzkostlivej, přišel kolikrát ze školy a ležel, nic neříkal. Já se ho ptala, jemu tekly slzy a nic neřekl. To mě nejvíc bolelo. Trhalo mně to srdce. A pak mně říkali, že je dají do děcáku, já že půjdu do basy. I Milana s tím trápili a ten tam byl sám. V březnu 87 dostal 9,5 roku, to bylo hrozný. A v červnu ho vyrazili.*

Výslechy se nevyhnuly ani rodině zatčených.

MB: *Při mém výslechu oni strašně tlačili, přišlo osm chlapů. Postavili se kolem a já si v duchu říkala, že si asi sundám brýle, až mi dají po hubě, aby se mi nerozbily. Tak prý, že to mám podepsat. A já, že ne, i když jsem nic neřekla. A já pořád nic, že nepodepišu, abyste mi tam nemohli nic dopsat. To ti mi jen tak vypadlo z hlavy. Tak nic. Těch osm chlapů, že jim přidělávám starosti, že jsem jim nic nepodepsala, že se to musí sepsat. A já stejně nic nepodepsala. Ale měla jsem hrozný strach. Vyšla jsem ven, podlamovaly se mně kolena, doma si dala frčana vodky, a pak jsem si lehla a celé odpoledne nepromluvila. To zrovna tatínek hlídal kluky. Doteď nejsem schopna před cizími lidmi se podepsat. Když jsem teď si zařizovala občanku, znovu se objevil ten blok. Jen jsem to už paní řekla. Donedávna se mi o tom zdálo.*

Já: *Zažili jste nějaká pozitivní překvapení?*

MiB: *Ale poznali jsme lidi, co v nich je a překvapili ti, od kterých bys to nečekal, co v nich bylo dobra a odvahy. Na Rychnově se začalo povídat, že nás sebrali, protože jsme kradli. Tak to bylo naplánované. A soused dělal na geodézii, mapy, přísně tajné. Bydlí přímo vedle nás. Protože nás znal, povídal: „Jestli Beran do kostela nic nepřinesl, tak rozhodně nic neukradl, za tím je něco jiného.“ Šli za Maruškou, jestli něco nepotřebuje schovat, pamatoval totiž padesátá léta. Přesvědčil ji, aby šla do sklepa, jestli tam něco není. A byly tam tři kufry, tak zmizely estébákům 10 minut před nosem u nich ve sklepě. Prosím, komunista, šlo mu o krk. Lidi, co chodili do kostela, šli na druhou stranu chodníku, aby Marušku nemuseli pozdravit, chodil totiž za ni estébák. A on, komunista, udělal tohle.*

MB: *Advokát, ten byl seslaný z nebes, Pavel Mareček. Získala jsem ho. Hledala jsem někoho, kdo by jel se mnou. František Vogl, když mu to jeho Maruška tehdy dovolila, jel, pak už taky ne. To jsme jeli v neděli do Hradce a já měla jen telefonní seznam, nic jsem nevěděla a známé neměla, tady jsem byla vytržená z rodného kraje, bez zázemí. Já měla vytipované 4 advokáty. Až ten poslední byl doma, on si hrál s dětmi na zahradě badminton, přišel k bráně a já mu řekla vše, že je to rozkrádačka, ale kvůli náboženským věcem. A on říkal, tak v úterý mám v Rychnově kancelář, jednou týdně tam jsem. Tak já tam šla i s dětma, neměla jsem je kam dát. On dal dětem pastelky, mě vzal vedle a řekl: „Já vás teda беру, nemám rád komunisty, už jsem se na to podíval. A já vím, že nemáte peníze, ale jak budete v mém seznamu, tak mně něco musíte dát. Tak mně dejte stovku.“ A ještě se mně omlouval. Pak jsem tam za ním chodila, a on za Milanem do basy.*

Aniž soud skončil, v červenci roku 1987 byli Milan Beran s Václavem Netukou náhle propuštěni a dále stíháni na svobodě.⁷²

MiB: *Když jsem přišel z basy, to bylo jiné. Nevěděl jsem, co můžu, byl jsem sledovaný, ale netrvalo to dlouho.*

⁷² Milan Beran. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 2020-04-20] Dostupné z <https://www.ustrcr.cz/uvod/vzdelavaci-projekt-pamet-a-dejiny-totalitnich-rezimu/predstavitel-a-aktivni-clenove-cirkvi/milan-beran/>

MB: *Děti si na něj museli zvykat. Jindra, ten měl jinou povahu, ale Vojta, tomu byly tři roky, když Milana zavřeli. Bylo to těžký, on ho měl za vetřelce, tomu to dlouho trvalo. Později, až nabrali rozum a poučovali spolužáky, co se tehdy dělo, mně Vojta řekl: „Vy jste teda v té době byli hrdinové.“ Ale děti rodiče moc neuznávají, to víš.*

Zatčení Fridolína Zahradníka bylo krizí i pro komunitu zasvěcených žen. Vedení společenství se ujal Jan Konzal, který po zmapování situace navrhnul vytvoření objektivně zavazujících pravidel společného života. Z dvou kanonicky přiměřených možností si většina komunity vybrala sekulární institut zasvěceného života s cílem služby konkrétnímu apoštolátu society v podzemí. Nad hotovým textem společně vytvořené konstituce proběhla slavnostní přísaha vlastních závazků žen v září 1988. Došlo i ke zvolení Mirka Klípy jako presbytera společenství.⁷³

MM: *Když Frídu zavřeli, tak jsme se potloukali v Hradci, v Praze. Sledovali nás, i v noci, když jsme přijely do Hradce. Když bylo nejhůř, Pán se vždycky postaral. Pak se nás ujal Konzal. To bylo výborné, posun k lepšímu. On se nám věnoval, Frída měl spíš práci, neměl moc čas. Jan je spíš duchovní. Pak se o nás měl starat Mirek (Klípa), většinou tam byl i Jan.*

MKI: *Já byl ustanoven, dokonce jsem dostal regule, dokonce jsem se s nimi tenkrát jednou setkal, ale pak to nepokračovalo.*

Fridolín Zahradník byl propuštěn na svobodu v listopadu 1988 a následně začal pracovat jako hromosvodář v Rychnově.⁷⁴

3.1.5 Porevoluční změny

Jaká očekávání a změny přinesl přelomový rok 1989?

⁷³ KONZAL, Jan. *Duch a nevěsta: z dějin církevního podzemí ve 2. polovině 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010, s. 47–50.

⁷⁴ Fridolín Zahradník. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 2020-05-16]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/vzdelavaci-projekt-pamet-a-dejiny-totalitnich-rezimu/predstavitele-a-aktivni-clenove-cirkvi/fridolin-zahradnik/>

Sametová revoluce přinesla změnu v celé společnosti, došlo i ke změně v církvi. Skončil systém státního dozoru a začal se obnovovat její život na úrovních diplomatických, univerzitních, právních, společenských, ekonomických.⁷⁵ Ale nová doba nebyla o nic menší výzvou než ta předcházející. Příliš velká očekávání společnosti od církve z doby, kdy její prostor znamenal jednu z nemnoha veřejných a kolektivních možností demonstrovat odpor vůči vládnoucímu režimu, se nenaplnila.⁷⁶ Veřejný obraz církve jako politického činitele byl zcela falešný, protože pro takovou roli církev postrádala personální kapacity.⁷⁷ Zároveň církev v očích široké veřejnosti postupně začala ztrácet svůj těžce vydaný kredit nedostatky ve veřejné komunikaci, mediálně neuchopenými spory o restituční majetek – obranným posunem k neživé vnějškovosti a důrazem na zúženě chápanou tradici.⁷⁸

Vnitřní obnova církve ve svobodné společnosti narážela na svoji neochotu vyrovnat se s vlastní tíživou minulostí. V příšeří totality vynikaly převážně její výrazně statečné osobnosti a při protržení mraků se najednou objevilo mnoho nedokonalostí, pochybení a lidských nešvarů. Vysoký morální kredit některých představitelů z doby nesvobody byl pro jiné příliš jasným zrcadlem vlastních chyb. K uchopení ozdravného procesu poctivě se vypořádat s vlastní minulostí nedošlo. Osobní rozhovory, k nimž biskupové vyzvali kněze, obtížené kolaborací a spoluprací s tajnou policií, mnoho z nich nevyužilo.⁷⁹ Církev sama klopýtla o překážku strachu a dávno zaseté semeno rozdělení – překážky, která v minulosti tolikrát překonala či prozíravě obešla.

⁷⁵ STŘÍBRNÝ, Jan: *Katolická církev v českých zemích v čase dvou totalit* in JAN, Libor: *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000, s. 87.

⁷⁶ ŠEBEK, Jaroslav. Několik poznámek k církevní reflexi pětadvaceti let postkomunistické svobody. *Salve: revue pro teologii a duchovní život*. Praha: Krystal OP, 2014, **24**(3), s. 10.

⁷⁷ KROUPA, Daniel. Křesťanské principy v české politice po listopadu 1989. *Salve: revue pro teologii a duchovní život*. Praha: Krystal OP, 2014, **24**(3), s. 39.

⁷⁸ KROUPA, Daniel. Křesťanské principy v české politice po listopadu 1989. *Salve: revue pro teologii a duchovní život*. Praha: Krystal OP, 2014, **24**(3), s. 38.

⁷⁹ HALÍK, Tomáš. Vyrovnání s minulostí. *Salve: revue pro teologii a duchovní život*. Praha: Krystal OP, 2014, **24**(3), s. 29.

Nová doba přinesla aktivizaci do té doby latentních nástrah vin a strachu, které se z perspektivy dneška jeví jako důležitý moment ochromení a nevyužití dosaženého potenciálu. Obavy těch, kteří se podíleli na součinnosti s režimem v práci pro StB či v kolaborantské a již rozpadlé *Pacem in terris*, z dehonestace, ztráty osobních jistot, z pohrdání a osamění často převážily nad osobní statečností. Tím církev promeškala příležitost poskytnout vzor společnosti, jak se vyrovnat s minulostí.⁸⁰ Na druhou stranu se objevily i osobnosti, které nastartovaly poctivý, ozdravný proces.

MiB: *Třeba P. Skřivánek, přivydělával si nátěrama střech, aby měl na pastorači. Pak se dostal do Golčova Jeníkova, zamíchal se, podepsal spolupráci. Znal se s ministrem vnitra Obzinou⁸¹. Asi třikrát jsme od něj dostali hlášku, že po nás jdou estébáci, že na nás chystají zátah. Tak nás zachránil. Takže po revoluci, když mu nabídli, že může jít do Hradce, řekl: „Já tam nepůjdu, seděl jsem na dvou židlích, použilo by se to proti církvi.“ Říkali jsme mu, že uděláme prohlášení, že nás varoval, on ale ne, tak tam zůstal do smrti. Nikde se neproláklo, že by někoho udal, řekl to na sebe z kazatelny, že podepsal spolupráci. Byl statečný.*

Uchopení mnohovrstevnatosti svobody začalo být problémem napříč společnostmi. I v ES vycházely najevo rozdílné přístupy v prioritách a názorech na další způsoby činnosti. Potřeba alternativy k obvyklé pastorači nebyla vnímaná všemi členy skryté církve stejně. Jedna část chápala svoje místo stále v pastorači lidí na okraji církve, kde není třeba viditelných znaků svátostného pověření, druhá část církve, dříve působící v pastorační skrytosti, byla nakloněna k veřejnému působení.⁸²

Začlenění skryté církve do veřejných struktur se však začalo jevit problematičtější, než předpokládali. O způsobech, jak právně autentizovat ES, se

⁸⁰ KROUPA, Daniel. Křesťanské principy v české politice po listopadu 1989. *Salve: revue pro teologii a duchovní život*. Praha: Krystal OP, 2014, 24(3), s. 38.

⁸¹ Jaromír Obzina, ministr vnitra za normalizace.

⁸² KONZAL, Jan. *Duch a nevěsta: z dějin církevního podzemí ve 2. polovině 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010, s. 62.

pokoušeli v Římě celibátní ordináři Jan Blaha a Stanislav Krátký. Blaha předložením návrhu na institut ES papežského práva, věnující se neveřejnému apoštolátu, Krátký žádal o prelaturu podle vzoru Mission de France. Podané spisy a svědecké přísežné dokumenty se ztratily. Papež Jan Pavel II. sice při návštěvě Československa v roce 1990 podzemní církvi veřejně poděkoval, nikoho z jejích biskupů však osobně nepřijal.⁸³

MiB: *Krátký chtěl založit prelaturu pro všechny tajně vysvěcené, která by všechny přikryla. Ani Krátký ani Blaha se odpovědi nedočkali.*

Začleňování skryté církve do veřejných struktur se postupně vyvíjelo. V prvních letech po sametové revoluci byl o začlenění kněží ES ze strany církve opravdový zájem.⁸⁴ V královéhradecké diecézi se s dovolením místního ordináře, Karla Otčenáška, začali angažovat i ženatí kněží.⁸⁵ Ti nebyli ekonomicky závislí na příjmech církve.

MiB: *Po revoluci jsme začali dělat střechy, Fridolín pak přešel do Emauz a já dělal střechy dál. Otčenášek mi asi rok po revoluci svěřil farnost. Já jsem sloužil v Bílém Újezdě a Skuhrově, kam jsem jezdil při práci, sloužil neděle a svátky, občas na faře pokec, fara otevřená pro lidi. Lidi si zvykli, jezdili tam. Prvně se podívat na exotického faráře, a pak to využívali ti, co měli problémy s manželstvím. Třeba přišli ke generální svátosti smíření po mnoha letech. Udělali pomyslný průšvih a nebyli se schopni smířit s církví, tak že to snad pochopím nebo poradím. V Rychnově jsem měl dobré jméno, protože ze mě žádné jméno v base nevytloukli, a to mnozí měli staženo. Takže Rychnováci to vzali. Církvi to nevadilo. Vždyť je to přesně v duchu prvotní církve. Po roce v Újezdě jsem byl odvolán.*

⁸³ KONZAL, Jan. *Duch a nevěsta: z dějin církevního podzemí ve 2. polovině 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010, s. 65.

⁸⁴ KONZAL, Jan. *Duch a nevěsta: z dějin církevního podzemí ve 2. polovině 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010, s. 68.

⁸⁵ KONZAL, Jan. *Duch a nevěsta: z dějin církevního podzemí ve 2. polovině 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010, s. 60.

Jiný směr své pastorační práce si vytyčil Fridolín Zahradník. Svoje kněžské a biskupské pověření realizoval v duchu aktivní a praktické pomoci lidem na okraji společnosti, bezdomovcům a propuštěným vězňům.⁸⁶

MiB: *Fridolín měl Emauzy. Společenství na bázi křesťanství. Staral se o bezdomovce, a tak naplňoval své pověření. Pověření v podzemí bylo sloužit tam, kam se nedostane církev a kam nemůže. Tak se starali o ty, co přišli z basy, bezdomovce. Náplň práce se soustředila do tohoto. Lidi ho brali i jako duchovní autoritu, kriminál dodal taky to razítko, tím, že jsme vydrželi. Pak se jezdilo na východ, Fridolín jako biskup objížděl na společenství na východě, aby byl zajištěn kontakt s biskupem. Tam to trvá dodnes, jen je to tam tvrdší.*

S postupem času narůstal problém komunikace mezi etablovanou a podzemní církví. Vzájemný respekt a často dlouho budované přátelské vztahy, které zvládly zátěž v období útlaku, začaly korodovat absencí dialogu, vydávanými právními příkazy, podceňováním úrovně vzdělání a mocenskými ambicemi.⁸⁷ Akutní nechuť k integraci podzemí u některých ambiciózních členů hierarchie, dříve angažovaných ve strukturách komunistické minulosti, byla zřejmá.

MiB: *Pak mně volal generální vikář Josef Jakubec, že mám dva dny přinést potvrzení o studiu a svědectví. Tak jsem objížděl lidi, Blahník už nežil. Svědky svěcení byla Blahníková hospodyně Markéta Kačerová a Maruška (manželka). Dovezl jsem to tam všechno, dal jsem to Sochovi. Zavolali si mě za tři měsíce, tam jsem seděl na židli a Otčenášek, Růt,⁸⁸ pacáci (bývalí členové Pacem in terris), že jako nemáme žádné doklady. A já se ptám, jak to, vždyť jsem to všechno dodal. A oni že to nemají. Já, že jsem to dával panu Sochovi⁸⁹. Ten odpověděl, že prý něco možná má. Ale on to zahodil, samozřejmě. Už mně to pilo krev. Karel Otčenášek*

⁸⁶ KONZAL, Jan. *Duch a nevěsta: z dějin církevního podzemí ve 2. polovině 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010, s. 81.

⁸⁷ KONZAL, Jan. *Duch a nevěsta: z dějin církevního podzemí ve 2. polovině 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010, s. 68.

⁸⁸ Mons. Josef Růt, papežský prelát.

⁸⁹ Mons. Josef Socha, papežský prelát, generální vikář královéhradecké diecéze 1997–2018.

mi říkal, víš, to si nesmíš tak brát, my musíme zjistit, jak to je. A já mu odpověděl. Mně to vůbec nepříjde, takhle mě vyslychala StB čtyři roky, já se cítím jako doma. Pak jsem si obstaral nové potvrzení a to jsem nedal z ruky.

Já měl jurisdikce od Blahy, přes něho sem šly. On světil i Davidka. Blahnik mě předal Fridolínovi. Já jsem svým jurisdikcím věřil i svému biskupovi. On řekl, že je vše v pořádku a je to. Jurisdikce ani jsem nevěděl, jak šly a pak byly potvrzeny Blahou, to byla nejvyšší autorita, kterou oficiální církev uznávala. Jeho jako biskupa uznali.

MiB: *Po revoluci, když s námi začali vydupávat církevní právníci, tak jsem si uvědomil, že se proti nám staví, kteří mají máslo na hlavě, že těm vadíme. Řeholníci, jezuiti, dominikáni se nám snažili pomoc, třeba se studiem. Proti nám jely struktury, které spolupracovaly s StB.*

Zkraje devadesátých let se zdálo, že při přijímání tajně vysvěcených kněží do veřejné služby nevzniknou velké problémy.⁹⁰ Začlenění kněží z ES, kteří toužili po zveřejnění a právu celebrovat v diecézích, však různě naráželo. V tajných církevních strukturách bylo jedním z úskalí absence jakýchkoliv písemných potvrzení o svěcení a dosaženém vzdělání, která byla dána striktně zachovávanou konspirací v dobách socialismu. Překážka v ověření a potvrzení teologického vzdělání byla však částečně zvladatelná v možnostech nové doby.

MiB: *Já dělal jsem zkoušky u vzdělaných kněží, kteří nemohli učit, ani jsem nevěděl, ke komu jdu a nebyly žádné podklady ani jména. Po revoluci říkali, aby zjistili, jak to bylo s naším studiem, že se zopakuje ve dvou letech celé studium, celá teologie, že budeme jezdit jednou za čtrnáct dní do Olomouce, zaštiťovali to benediktini a nebylo to na blázna. Přednášeli to profesori, co učili na vysoké škole. Staří chlapi, co říkali jen potřebné věci a pak jsme dělali zkoušky. Od toho mám index podepsaný od Duky.*

⁹⁰ FIALA, Petr a HANUŠ, Jiří. *Skrytá církev: Felix M. Davidek a společenství Koinótés*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 185.

Šance dialogu podzemí a etablované církevní struktury podemílal mocenský církevní proud v duchu normalizačních praktik předcházejícího režimu. Bylo zpochybňováno duševní zdraví světitele Felixe Maria Davidka, udělené jurisdikce Jana Blahy, jistota svátosti a zároveň diktováno přесvěcení, které připomínalo spíše boj o moc nad svěcencem než ohled na svátost udělovanou lidu.⁹¹

Přelomovým rokem se pro církevní podzemí stal rok 1992, kdy začala převládat neochota k začlenění skrytých struktur církve a nakonec upřednostněný právní přístup k zahrnutí jejich členů do stávající církevní hierarchie. Ordináři českých a slovenských diecézí seznámili ordináře ES s dokumentem, nazývaným názvem *Normae* či Římské normy. Obsahoval instrukce, jak řešit podzemní církev. Z paměti žijícího biskupa skryté církve Jana Konzala vyplývá, že text dokumentu *Normae* mu byl přečten arcibiskupem Miloslavem Vlkem pouze latinsky a kopii tohoto dokumentu, který nemá dataci, záhlaví ani razítko, opatřeného nesignovanými vpisky, dostal až šest let poté. Kromě latinského dokumentu existoval dokument podobného významu s názvem „Tajná svěcení v zemích střední a východní Evropy“ jehož právní status byl také nejasný.⁹² Možné (ne právně určené) začlenění podzemních struktur podle tohoto dokumentu bylo podmíněno přесvěcením „sub conditione“⁹³ a inkardinací ženatých kněží do řeckokatolického exarchátu. Tajně vysvěcení ženatí kněží pak mohli být přijati západním ordinářem pouze do služby jáhenské.

Podle vyjádření Jana Konzala se tedy suspendovalo jejich dosavadní kněžské svěcení, aniž bylo jakýmkoliv procesem prokázáno jako irregulární, nebo dokonce neplatné a aniž byl svěcenci prokázán nějaký zločin, který by cenzuru podmiňoval. Podobný postup byl aplikován i na tajné, řádně ženaté biskupy, kteří mohli podle této normy být po písemné abdikaci na svůj biskupský úřad a po

⁹¹ KONZAL, Jan. *Duch a nevěsta: z dějin církevního podzemí ve 2. polovině 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010, s. 127–129.

⁹² KONZAL, Jan. *Duch a nevěsta: z dějin církevního podzemí ve 2. polovině 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010, s. 70–71.

⁹³ Pod podmínkou.

splnění přsvěcení „sub conditione“ být přijati do diecézního duchovenstva jako jáhni.⁹⁴ V časovém odstupu se tehdejší a dosud přetrvávající nařízení jeví jako strach ze svobody a z realizované role civilního kněžství presbyterů.

V hradecké diecézi byly výhodou dobré vztahy mezi představiteli ES a místním biskupem Karlem Otčenáškem a zároveň vyhraněný styl pastorače Fridolína Zahradníka.

MiB: *Zahradník byl svéráznější, ale z hlediska církevní pozice to nebyl problém. Vždy jen vypomáhal. Insignie nepoužíval. Otčenášek a Frída si rozuměli. Otčenášek Frídovi fandil, když se jednalo o tom podmíněném přsvěcení z Říma. Přišly dva dopisy. První byl o nutnosti přsvěcení u těch, u kterých se neprokáže svěcení, to je podle církevního práva košer. Pak se tenhle dopis ztratil, protože přišel druhý, že všichni musíme být podmíněčně přsvěceni. Neboli on se prvně zveřejnil ten druhý, že musí být přsvěceni všichni, to jsme začali ječet. A potkali jsme tehdy Otčenáška na náměstí. On měl u sebe ten původní dopis, s Frídou to překládali a tam bylo, že je to potřeba jen u těch, kde se svěcení neprokáže. Do ruky nám to nedal.*

MiB: *Ze začátku měla biskupská konference možnost rozhodnout o své pravomoci, suplet ecclēsia. A pokud jsou mé informace správné, pořád to strkali na Řím a teď to přišlo, že si to musí rozhodnout sami, po mnoho desítkách let. Ale teď by všichni tito byli za blbce, vždyť hledali právně nesmyslné záminky, aby to znevěrohodnili. Biskupská konference navrhla přsvěcení, že prý naše svěcení je pochybně platné. Ale tohle žádný právo nezná. Přišel dopis, že je potřeba přsvětít ty, u kterých není svěcení svědecky doloženo. Já mám všechno podepsáno. My jsme k tomu dostali dopis od profesora Hanse Jorissena,⁹⁵ že je to hřích proti Duchu svatému. To byl v té době velký teolog a vědec. Já to dal i Dukovi a ten od té doby říkal, že se to pokusí vyřešit, ale že to bude dlouho trvat.*

⁹⁴ KONZAL, Jan. *Duch a nevěsta: z dějin církevního podzemí ve 2. polovině 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010, s. 73.

⁹⁵ KONZAL, Jan. *Duch a nevěsta: z dějin církevního podzemí ve 2. polovině 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010, s. 77.

Podle svědectví Ing. Josefa Rendla,⁹⁶ pověřeného kardinálem Dominikem Dukou aktualizováním seznamů tajně vysvěcených kněží pro možné právní vypořádání, byly soupisy ordinovaných předány kardinálovi 15. 7. 2013, 24. 10. 2017 a 14. 1. 2019.

Další aktivity kněží z podzemí, kteří odmítli podmínku přesvěcení, závisely na postoji a odvaze diecézního biskupa.

MiB: *Otčenášek a Duka nás osobně podpořili, Otčenášek mě uvedl do služby. Dokud se proti tomu nepostavil Vlk.⁹⁷ Na Duku si nikdo nedovolil, já za ním chodil každý rok na půl hodinky, nebyl to můj biskup, ale já za ním chodil, že byl diecézní, co dělám a jak, potvrdil mi jurisdikce, že je bere. A psali oba kvůli nám do Říma. A to mu šlo o kardinálský klobouk. Vůči těmto dvěma nemám výhrady. Politicky to Otčenášek neustál a Duka je člověk, který nesedí na dvou, ale třech židlích. Vokál⁹⁸ prvně mně osobně řekl, co dovolil Duka, můžeš taky. Souhlasy se dodnes střídají se zákazy, ještě že se Duch Svatý nemusí podle nich stále otáčet. V červnu 2018 poslali dopis rychnovskému faráři Petru Stejskalovi, že mi má vyřídit, že mám zákaz. Petr se vytočil, prý ať mi to řeknou osobně. Praštil s vikářem, že to dělat nebude. Za tři týdny přijel Vokál do Rychnova na vizitaci, večer řekl lidem, ať se zeptají, na co chtějí a co potřebují. A lidi se do něho kvůli mně obuli, až jej Petr litoval. Tak tam lidem slíbil, že to do konce roku vyřeší. Petr pak pravil, že biskup nelže, tak že je to do konce roku vyřešené a sloužil jsem dál. Až do odejití Petra. Nový polský kněz v Rychnově se optal vikáře, ten napsal dopis Vokálovi, jak to vyřešit. A Vokál odpověděl. Poslal dopis, že nesmím sloužit nijak od 22. 9. 2019 a pokud budu, je to svatokrádežné.*

3.1.6 Řeholní společenství po roce 1989

Vzhledem k nastolené nedůvěře, kterou projevoval Zahradník po propuštění z vězení Konzalovi, došlo k radikálním změnám i v řeholním společenství sester. V prosinci 1988, měsíc po svém příchodu z vězení, zrušil

⁹⁶ Tajně vysvěcený kněz z okruhu Pražské obce.

⁹⁷ Miloslav Vlk, 1991–2010 arcibiskup pražský a primas český.

⁹⁸ Jan Vokál, od 2011 biskup královéhradecký.

Zahradník konstituci Institutu zasvěceného života, kterou si sestry několik měsíců předtím pod vedením Konzala odsouhlasily. Komunita de iure přestala existovat, také došlo i k vyloučení některých sester.⁹⁹

MM: *Bylo to fajn, zaniklo to. Mirek (Klípa) a Jan (Konzal) se snažili, ale bylo to narušené. Konzal a Fridolín se moc nemuseli (po návratu z vězení). Konzal chtěl, abychom si vytvořily pravidla, s Frídou to padlo a už nic neudělal. Jak se vrátil, tak to skončilo. To byla chyba, že to Frída nezařídil, nevytvořil podmínky pro život sester, trvalejší společenství.*

MKI: *Holky taky tenkrát měly určité vylučovací formule, na tom Jan (Konzal) bazíroval. To už se Frída vrátil a tyhle holky se staly bodem, na kterém se pravděpodobně rozešli. Holky byly na Jana tak fixované, že Frídu už zpátky nevezaly. To se Frída hodně dotklo, že chtěly Jana, jako autoritu, který se o ně stará.*

Po sametové revoluci část zbývajících sester začala pracovat v nově vytvářených Emauzských domech v Rychnově, některé po čase odešly a věnovaly se rodinnému životu.¹⁰⁰ V roce 2001 se rozpadly i Emauzy a život žen, nyní bez společenství, se začal ubírat jinudy.

MM: *Helenka se před smrtí vdala, Ruža, ta žije s Jiřím, který ji připravil o vše, jsou na mizině v insolenci. Domnívala se, že ho zachrání, že musí být tím, kdo ho zachrání a takhle na to doplatila. Magda, ta jela sama. Je v Bratislavě, dělá ředitelku ústavu pro postižené. Pak ještě Helenka, která je v řeholním společenství sv. Jana na Slovensku, Marie z Košic je asi doma. Škoda, že to takhle dopadlo. Společenství totiž nebylo. Ale já ho mám pořád. V Praze, tady, v práci, která mě naplňuje.*

⁹⁹ KONZAL, Jan. *Duch a nevěsta: z dějin církevního podzemí ve 2. polovině 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010, s. 53.

¹⁰⁰ KONZAL, Jan. *Duch a nevěsta: z dějin církevního podzemí ve 2. polovině 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010, s. 81.

MiB: *Aby někdo přežil celibát, musí to mít dva předpoklady, společenství, které nahradí rodinu a jeho práce musí mít smysl. Aby měl uspokojení z toho, co dělá.*

3.1.7 Výdobytky

Co považuješ za největší výdobytky skryté církve?

V období náboženských represí ze strany státu podporovala systematicky podřezávanou větev oficiální církve ještě větev paralelní, skrytá. Specifický, životaschopný výhonek, který se významně zasloužil o přežití církve, její kondici na konci osmdesátých let, důvěryhodnost v sekulární společnosti, o vzdělávání a posun teologického chápání v duchu II. vatikánského koncilu, ekumenickou spoluprací a formování pastorační ve společenství. Autentický model vytvořený podmínkami podzemní církve, založený na minimalistických formách, chudobě, teologické vzdělanosti, svobodě a odpovědnosti jedince, se ukázal pro českou společnost, která má k tradičním formám velký odstup, jako přitažlivý. Rychnovská skrytá církev svým riskantním sebenasazením a sebevydáním, kterým narátoři reagovali na výzvu Ježíšova příběhu, vytvořila model diasporní církve, žitý na rozhraní sekulární společnosti a pokoncilního chápání. Ježíšova výzva ale vždy obsahovala i sdílení osudu ztroskotání.¹⁰¹ Z lidského úhlu pohledu nebylo nikdy oceněno velké osobní nasazení členů, s výjimkou veřejného poděkování podzemní církvi Janem Pavlem II. při první návštěvě Československa. S životními příběhy vypravěčů tedy přichází neodbytná otázka, jak se vyrovnávají s dnešním faktickým stavem, kdy jejich úsilí za přežití církve často vyústilo do podoby církve farní, stříhu tradičního předválečného. Jak dnes hodnotí svoji generační zkušenost s modelem, rozkročeným od klerikálního k diakonickému, který se orientuje na komunitní prožívání křesťanství?

MIK: *Největší rozdíl byl ve vnímání autorit jako těch, které nám slouží. Tam nebylo o hierarchii ani slechu. I když po mnoha letech se ukázalo, že pokušení*

¹⁰¹ BOUŠE, Bonaventura, RÜCKL, Jan a ŠTICA, Petr. *Bonaventura Bouše: odkaz a vzpomínky*. Praha: Vyšehrad, 2009, s. 31.

jsou i v této malé církvi, stejně jako ve velké. Ale v době útlaku je to mnohem jednodušší. Věděli jsme, kdo je náš nepřítel. V době svobody se nepřátelé potřebovali nějak vyrobit, tak jsme si je vyrobili mezi sebou, což bylo opravdu zčista jasna vyrobené. Rozdělení z čistého nebe. Tehdy nebyl triumfalismus a klerikalismus. A byl aktivní přístup k liturgii a společné žití, to bylo fajn.

JK: *Já jsem za tu možnost strašně rád a já se jí odvážil jen proto, že jsme byli tlačeni bolševikem. My museli vymýšlet formy, co projdou, a tím objevili spoustu potence, které v sobě má klasická, dva tisíce let stará církev, když se bere vážně. A já se domnívám, že ten krok, který dluží současné katolictví (dnes u nás je dobře vidět na papeži Františkovi) je ten klerikalismus. Pocit, že když je někdo vysvěcený, že je něco víc. My měli mnohem volnější ruku. Já bych se sám neodvážil zbourat vznešenost těchto struktur, až když jsem viděl, že jsou struktury brzdou.*

MiB: *Já jsem šťastný, že tenhle model z prvotní církve je životný i dnes. Že nejde o to, budovat mocenskou strukturu, ale budovat společenství. Nezáleží na církevním folkloru, ale musí se to žít. Církev se vrátila k těm opravdovým kořenům, kde to fungovalo. A že to fungovalo i tam, kde šlo o krk. Lidi byli ochotni do toho jít, každý se rozhodoval sám za sebe, buď jdu, nebo ne. Osvobodit se od strachu je něco, co má smysl. Já nesloužím biskupovi, ale Bohu jako kanalizační roura na jeho milost. Jen se musím oprostít od skrupulí, strachu, abych jako roura mohl fungovat, jinak to nepoteče. Odpovědnost co bude dále, ponechávám příslušným autoritám, které budou za svá rozhodnutí jednou skládat počet. Obávám se, že tam výmluva „že jednali na přání svého nadřízeného“, nebude stačit.*

MB: *Rozčarování, které to vše přineslo je však vrchovatě převyšeno Božím požehnáním nám, celé naší rodině, zdravím dětí, opravdovým přátelstvím úžasných lidí. My s manželem děkujeme, že žijeme uprostřed takových společenství, větší odměnu dostat nemůžeme.*

MM: *Mně nejvíc dalo to, že lidi kolem mě žili křesťanství. A mysleli to poctivě. To jsem v řádu nezažila. Dnes si myslím, že to nemá perspektivu, forma řeholního života, která teď je nastavená. Krizí řeholního života je, že lidi v tom nenajdou náplň. Musí asi přijít něco nového, ten folklór musí pryč a musí to být praktické. Klidně žít sám a scházet se párkrát do týdne. Být v civilu, modelů je více, ale musí tam být zázemí společenství.*

Mě tím Pán naučil, úplně se na něj spolehnout. A já jen žasla nad jeho péči. Jiní by řekli náhody, ale já věděla, že je to můj Pán a můj Bůh. Vždycky jsem toužila dělat to, co On ode mě očekává. Učím se chodit s Hospodinem a naslouchat mu a to je moje radost a síla a celý smysl mého života.

4 Závěr

Záměrem této práce bylo pomocí vzpomínek přímých účastníků popsat činnosti skryté církve na Rychnovsku, zaznamenat vlastní reflexe respondentů v časovém odstupu a analýzou rozhovorů zjistit, co bylo podnětem pro rizikovou práci v budované netradiční formě církevního společenství a co respondentům samotným přinesla tato radikální volba.

Základem a pojátkem všech zpracovávaných rozhovorů je náboženský prožitek. Tento pocíťovaný vztah k Bohu, následně celoživotně rozvíjený, můžeme považovat za zdroj vnitřní svobody, ze kterého vycházelo originální přestavění stávajícího modelu církve tak, aby zajistilo kontinuitu žití v nepřátelských podmínkách ateistického státu i ve výzvách svobodné doby.

Dalším společným rysem bylo stejné politické přesvědčení – nesouhlas s režimem, který průběžně omezoval svobodný život církve a neumožňoval jeho rozvíjení. Antikomunistické smýšlení u většiny respondentů vycházelo z rodinného zázemí a bylo prohloubeno reflektovanými zkušenostmi výrazných osobností, které zažily tvrdou proticírkevní kampaň padesátých let. V kontextu vyprávění pamětníků se ukázaly i další pojící faktory, například intenzivní

vnímání ohroženosti církve a naléhavá osobní odpovědnost, ze které vyplynula autentická potřeba práce pro církevní společenství.

Poslední zpracovávanou otázkou byla reflexe radikální životní volby. Překvapivým zjištěním bylo, že i přes mnohaleté represe komunistického režimu a nevyužití vytvořeného potenciálu v porevoluční době se v postojích pamětníků neobjevila zahořklost, zneuznání či pocit prohry. Naopak. Odvážná volba přechodu do společenství skryté církve se stala uvedením do prostoru intenzivní spirituality. Prostoru, který umožňoval vymanit se z uzavřenosti vnějších i vnitřních a nalézt praktickou odpověď v podobě rozeznatelné křesťanskosti životního stylu.¹⁰² Pozorovatelným výsledkem, který nastal, byla svoboda konkrétních projevů uprostřed církevního prostředí.

Ačkoliv závěry této práce mohou být ovlivněny malým počtem respondentů a vzájemnými přátelskými vztahy s autorkou práce, byly zaznamenány jako příspěvek k možnému budoucímu bádání o projevech a podobách živé církve. Shrnutí slovy Bonaventury Boušeho: „*Živá pravdivost křesťanství může existovat jen jako stálé uchopování tradované materie posvátných textů a forem, usilujících o autenticitu v daném kontextu a daném okamžiku. Úsilí o autenticitu je tak nerozlučně doprovázeno naplňováním předem uložené formy, která ovšem v tomto úsilí samém zároveň vzniká a dotváří se.*“¹⁰³

¹⁰² HOŠEK, Pavel. *Islám jako výzva pro křesťany*. Praha: Návrat domů, z.s., 2016, s. 7.

¹⁰³ BOUŠE, Bonaventura, RŮCKL, Jan a ŠTICA, Petr. *Bonaventura Bouše: odkaz a vzpomínky*. Praha: Vyšehrad, 2009, s. 32.

5 Bibliografie

Prameny

Rozhovory pamětníků

KONZAL, Jan. *Duch a nevěsta: z dějin církevního podzemí ve 2. polovině 20. století*. 1. vyd. Brno: CDK (Centrum pro studium demokracie a kultury), 2010. 183 s., [8] s. obr. příl. *Historia ecclesiastica*; sv. č. 15. ISBN 978-80-7325-205-2.

Literatura

BALÍK, Stanislav a HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945–1989*. 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013. 399 s. ISBN 978-80-7325-311-0.

BOUŠE, Bonaventura, RÜCKL, Jan, ed. a ŠTICA, Petr, ed. *Bonaventura Bouše - odkaz a vzpomínky*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2009. 203 s. ISBN 978-80-7021-998-0.

CUHRA, Jaroslav. *Československo-vatikánská jednání 1968–1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 2001. 270 s. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky; sv. 34. ISBN 80-7285-008-3.

FIALA, Petr a HANUŠ, Jiří. *Skrytá církev: Felix M. Davídek a společenství Koinótés*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. 387 s. ISBN 80-85959-39-9.

GRAJEWSKI, Andrzej. *Jidášův komplex: zraněná církev: křesťané ve střední a východní Evropě mezi odporem a kolaborací*. Překlad Petruška Šustrová. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2002. 305 s., [16] s. obr. příl. ISBN 80-7260-079-6.

HALÍK, Tomáš. *To že byl život?: z podzemní církve do labyrintu svobody*. Vydání první. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018. 324 stran. ISBN 978-80-7422-642-7.

HALÍK, Tomáš. *Víra a kultura: pokoncilní vývoj českého katolicismu v reflexi časopisu Studie*. 1. vyd. Praha: Zvon, 1995. 207 s. ISBN 80-7113-117-2.

- HANUŠ, Jiří. *Tradice českého katolicismu ve 20. století*. 1. vyd. Brno: CDK (Centrum pro studium demokracie a kultury), 2005. 295 s. Dějiny a kultura; sv. 11. ISBN 80-7325-036-5.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. 407 s. ISBN 80-7367-040-2.
- HOŠEK, Pavel. *A bohové se vracejí: Proměny náboženství v postmoderní době*. 2. vyd. Jihlava: Jan Keřkovský-Mlýn, 2016. 143 s. ISBN 978-80-86498-58-4.
- HOŠEK, Pavel. *Islám jako výzva pro křesťany*. Vydání první. Praha: Návrat domů, 2016. 93 s. ISBN 978-80-7255-4.
- CHENAUX, Philippe. *Katolická církev a komunismus v Evropě (1917–1989): od Lenina k Janu Pavlu II*. V Praze: Rybka Publishers, 2012. 287 s. ISBN 978-80-87067-41-3.
- JAN, Libor, ed. *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století: sborník příspěvků ze sekce církevních dějin na VIII. sjezdu českých historiků v Hradci Králové ve dnech 10.–12. září 1999*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000. 119 s. Historia ecclesiastica; č. 5. ISBN 80-85959-74-7.
- KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948–1960)*. Část první. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. 313 s. Česká společnost po roce 1945; sv. 3. ISBN 978-80-7285-079-2.
- KONZAL, Jan. *Zpověď tajného biskupa*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1998. 144 s., [8] s. obr. příl. Rozhovory. ISBN 80-7178-271-8.
- KÜNG, Hans. *Co je církev?*. 1. české vyd. Brno: Cesta, 2000. 194 s. ISBN 80-85319-98-5.
- ŠTĚCH, František, ed. a MÍČKA, Roman, ed. *Církev a společnost: Karlovi Skalickému k 80. narozeninám*. Vyd. 1. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta, 2014. 301 s. ISBN 978-80-7394-452-0.
- ULICKÁ, Ljudmila. *Daniel Stein, překladatel*. 1. vyd. Praha-Litomyšl: Paseka, 2012. 408 s. ISBN 978-80-7432-196-2.
- VANĚK, Miroslav a MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 1. vyd. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, 2011. 293 s. ISBN 978-80-87398-22-7.

Periodika

GRUNDMANN, Ludvík. Jejími hranicemi je láska. *Salve: revue pro teologii, duchovní život a kulturu*. Praha: Krystal OP, 2019, (4). ISSN 1213-6301.

KROUPA, Daniel. Křesťanské principy v české politice po listopadu 1989. *Salve: revue pro teologii, duchovní život a kulturu*. Praha: Krystal OP, 2014, 24(3). ISSN 1213-6301.

PUTNA, Martin C. Mnoho zemí v podzemí. *Souvislosti, revue pro křesťanství a kulturu*. Praha: Zvon, 1993, (1). ISSN 0862-6928.

ŠEBEK, Jaroslav. Několik poznámek k církevní reflexi pětadvaceti let postkomunistické svobody. *Salve: revue pro teologii, duchovní život a kulturu*. Praha: Krystal OP, 2014, 24(3). ISSN 1213-6301.

VYBÍRALOVÁ, Eva. Skrytá pomoc z NDR pro katolíky v Československu. *Salve: revue pro teologii, duchovní život a kulturu*. Praha: Krystal OP, 2019, 29(1). ISSN 1213-6301.

Online zdroje

HRADILEK, Pavel. *Za Fridolínem Zahradníkem*. [online]. Praha [cit. 2020-05-22]. Dostupné z: <https://www.getsemany.cz/node/3281>

Fridolín Zahradník. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 2020-04-20]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/vzdelavaci-projekt-pamet-a-dejiny-totalitnich-rezimu/predstavitele-a-aktivni-clenove-cirkvi/fridolin-zahradnik/>

Ing. Jan Konzal. *Paměť národa* [online]. Praha, 19. 9. 2016 [cit. 2020-03-15]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/konzal-jan-1935>

Milan Beran. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 2020-04-20]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/vzdelavaci-projekt-pamet-a-dejiny-totalitnich-rezimu/predstavitele-a-aktivni-clenove-cirkvi/milan-beran/>

Václav Netuka. *Paměť národa* [online]. Lovčice, 12. 8. 2013 [cit. 2020-03-15]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/netuka-vaclav-1929>

6 Přílohy

Příloha A

Životopis Milan Beran

Narodil jsem se ve Velkém Dřevíči u Hronova v roce 1950, o mou výchovu se starala matka s babičkou a obě, i přes zásadní rozdíl v přístupu k výchově mne vedly k víře a úctě k Bohu a k dobrým lidem, kteří se v té době vraceli zubožení z vězení. Jejich příběhy a statečnost mne poznamenaly a stal se ze mne ve škole trochu rebel, který „základními otázkami“ na historii a morálku dělá učitelům problémy. Díky uvolnění před rokem 1968 jsem se ale dostal na stavební průmyslovku do Náchoda, a to nasměrovalo celý můj budoucí život. První den na průmyslovce jsem zakončil u matky v jejím novém zaměstnání. Tam ji zaučoval Josef Blahník, v té době kněz po kriminálu a bez souhlasu. Brzy jsme k sobě našli cestu a vlastně mi nahrazoval otce. Stýkali jsme se i v době volna při práci, při setkávání s tajemnými návštěvami, ilegální bohoslužby u sestřiček a podobně. Později mi ke stavařině přidal různé studijní texty s náboženskou tematikou a zdůvodnil to potřebou studovaných lidí pro výuku náboženství, až padne komunismus. Pilný student jsem asi nebyl, protože jsem se v půlce studia průmyslovky seznámil s mojí budoucí ženou Maruškou, ale nějak jsem pokračoval dál. Vše bylo na dva roky přerušeno vojenskou službou, ale pak jsem se to snažil dohonit. Po dalších dvou letech jsme měli svatbu, pak přišli děti a k čekání na 2. syna mi přidal nabídku, abych přijal kněžské svěcení podle východní tradice a biritualismus, pokud ovšem dostanu souhlas od manželky. Souhlas jsem dostal a v roce 1978 jsem přijal jáhenské i kněžské svěcení z jeho rukou ve Vyskytné u Jihlavy, kde v tu dobu dostal souhlas ke kněžské službě.

V té době jsme již bydleli v Rychnově nad Kněžnou. V roce 1980 jsem musel nečekaně změnit zaměstnání, neshodl jsem se s novým ředitelem na přístupu k pravdě. Po tomto incidentu jsem při cestě domů přemýšlel, kde budu hledat práci a jak zabezpečím rodinu. Za plotem okolo kterého jsem šel, byl

stavební dvůr. Ten den tam byl větší ruch, tak jsem se zeptal, zda by nepotřebovali mistra, nebo stavbyvedoucího. Potřebovali, a oslovil jsem nic netuše Fridolína Zahradníka. Pochlubil jsem se svému světiteli a pak to šlo rychle samo. Předání pod jeho jurisdikci, cesty po celé republice, různá setkávání, spolupráce s dalšími organizátory a gestory této činnosti (profesor Stanislav Krátký, biskup Jan Konzal), přednášky, ukrývání a rozvozy literatury z ciziny a samizdatů, organizování studia a po jedné prázdninové akci s mládeží v roce 1983 vyšetřovací vazba – bez rozsudku 4 roky.

Po návratu 1987 bylo více času na rodinu, protože s ohledem na sledování od StB jsme museli náboženskou aktivitu omezit a více utajovat.

Po revoluci jsem se přihlásil v Hradci Králové, doložil jsem potřebná svědectví a čekal na nějaké rozhodnutí. V té době byly v naší farnosti jezuité Josef Jakubec a Jan Rybář, kteří mne pozvali ke spolupráci a podporovali nás (vlastně s Janem Rybářem spolupracuji dodnes), později se k nim přidal Josef Suchar a Petr Stejskal.

V roce 1990 bylo vydáno několik protichůdných vyjádření, ale nakonec mne biskup Karel Otčenášek pověřil spravováním farností Bílý Újezd a Skuhrov po zemřelém knězi. To trvalo cca jeden rok, nežli přišel zákaz. Tato měnící se situace pokračuje dodnes. Za působení Dominika Duky nebyl s mou oficiální službou žádný problém, ale to se pak zas změnilo. Souhlasy se střídají se zákazy, ještě že se Duch Svatý nemusí podle nich stále otáčet. V té době Fridolín Zahradník založil charitativní organizaci Emauzy ČR, kde se dala realizovat charita v křesťanském duchu tak, že přinesla mnoho lidí z okraje společnosti zpět do normálního života. Úzká spolupráce v této organizaci mi dodnes dává sílu přenášet tuto činnost do života (práce s těžko přizpůsobivými lidmi a Romy).

Možná, že jsem si svou tvrdohlavostí k této situaci dopomohl, ale podmínku podmíněného přесvěcení jsem zatím nedokázal strávit. Dominik Duka akceptoval můj názor (podložený rozbohem profesora Jorrissena), že je to hřích proti Duchu Svatému. Utvrdil mne v tom i názor jedné mne přesvědčující církevní

autority, že by to byl maximálně hřích toho, kdo mne k tomu nutí, a že o tom nikdo nemusí vědět. Od toho okamžiku mi je jejich postoj lhostejný a vím, že se budu zodpovídat za svoje jednání jen Hospodinu.

To by platilo i v případě, kdyby poslušnost mého svěcení nevedla přes kardinála Štěpána Trochtu, který byl u konsekrace Josefa Blahníka společně s Felixem Maria Davidkem.

Zklamán nejsem, když jsem přijímal svěcení, bylo to spojeno s přípravou na pronásledování i od oficiální církevní hierarchie a slibem setrvat na pravdivosti. O to se snažím s podporou manželky (která celou dobu nesla minimálně ½ zatížení ze služby) a celé rodiny. A Hospodin nám žehná, dopřává zdraví a přátelství od lidí z naší farnosti i mnohých dalších, kteří k nám jezdí i zdaleka.

Jako pozitivum vidím úspěšné ověření možnosti kněžské služby ženatých mužů v praxi v naší diecézi. Odpovědnost co bude dále, ponechávám příslušným autoritám, které budou za svá rozhodnutí jednou skládat počet. Obávám se, že tam výmluva „že jednali na přání svého nadřízeného“, nebude stačit.

Příloha B

Životopis Marie Beranová

Narodila jsem se ve Velkém Poříčí u Hronova v roce 1953 hluboce věřícím rodičům v době kolektivizace do zemědělské rodiny. Tím, že rodiče přišli prakticky o veškerý majetek, bylo pro naši výchovu s bratrem ideální, protože jsme vyrůstali sice v hmotném nedostatku, ale v dokonale harmonickém prostředí tradiční věřící rodiny. S budoucím manželem Milanem jsem se blíže seznámila po ukončení základní školy při společném dojíždění autobusem do učňovské školy do Náchoda, ale znali jsme se už i z kostela v Hronově, kam jsme oba chodili. Naše známost trvala 6 let včetně dvou let jeho vojenské služby, než jsme uzavřeli manželství. V té době Milan docházel za Josefem Blahníkem, který pracoval ve Dřevařských závodech jako skladník. Měl na jeho, ale i naše společné náboženské formování zásadní vliv. Manžel postupně studoval podle dodaných materiálů, aby se v budoucnu mohl uplatnit při náboženské výchově a zásoboval nás zajímavou literaturou, částečně i ze samizdatů. Mezitím byl i v roce 1974 náš sňatek. To, že Josef Blahník je tajný biskup, jsme se dozvěděli také, ale přesto mne zaskočila otázka, zda bych souhlasila s jeho vysvěcením na kněze podle východních tradic, o této možnosti jsme nevěděli. Po mém souhlasu se vše rozjelo, Milanovo další studium, děti, zkoušky kdesi v utajení a v roce 1978 tajné vysvěcení. Od roku 1975 jsme bydleli v Rychnově nad Kněžnou, kde jsme dostali služební byt a při manželově změně zaměstnání jsme se seznámili s Fridolínem Zahradníkem, kde našel v jeho stavebním středisku novou práci. Pak následovala jejich intenzivní spolupráce a cestování po celé republice a v roce 1983 jejich zatčení domovní prohlídky, věznění a pronásledování nás i přátel. Po jeho propuštění v roce 1987 byl i přes dohled StB trochu větší klid, protože utajovaná činnost se provozovala omezeně, abychom nepřivedli přátele do podezření. Po revoluci nastaly změny. Nadšení ze svobody a zklamání z přístupu církve. Vždy záleží na člověku, který se na tuto dobu dívá a hodnotí ji. Pro někoho to je zajímavý experiment a

staronová zkušenost církve a naděje pro budoucnost. Pro další to však byla bezpečná možnost kritiky a odsuzování, třeba aby zatlačili do pozadí svoji zbabělost a kolaboraci s komunistickým režimem a zviditelnili se.

Rozčarování, které to vše přineslo je však vrchovatě převýšeno Božím požehnáním nám, celé naší rodině, zdravím dětí, opravdovým přátelstvím úžasných lidí. Dnešní doba dává nové možnosti pro službu lidem v nouzi materiální, duchovní i společenské, a kdo má zájem, může na vinici Páně pracovat sice zadarmo a bez oficiálního pověření, ale s o to větší jistotou požehnání od Hospodina. Opravdová církev je každé společenství věřících, kde je přítomen Kristus, ať je to církevní obec, charitativní nebo modlitební společenství.

My s manželem děkujeme, že žijeme uprostřed takových společenství, větší odměnu dostat nemůžeme. Proto nás pocit křivdy netrápí, spíš jen lítost nad zmařeným dílem mučedníků z 50. let, ale ti už od Hospodina svou odměnu dostali, spíš je potřeba se modlit za ty, kteří za to vše ponесou zodpovědnost.

Příloha C

Životopis Marie Moravcová

13. 5. 1955 Čadca

Jsem vděčná za dar povolání do služby, i když jsem to v té době tak nevnímala, protože mně bylo 16 let. Ale Hospodin to se mnou myslel vážně a připravoval si mne. Služba u postižených dětí, řidičák, setkání s Fridolínem Zahradníkem, prázdniny trávené s mládeží, odchod z řádu, výslechy na StB za komunistů, práce v zahradnictví, studium zdravotnické školy v Praze a práce v nemocnici. Následně pak odstěhování z Prahy za účelem pomoci s prací v Emauzích. Tím vším mě Hospodin učil službě druhým, ale jiným slova smyslu, než jsem si já vybrala. Pak nucený odchod kvůli nepříznivé situaci z Emauz a práce ve zdravotnictví, kde jsem tento dar služby mohla dál uplatňovat a rozvíjet. Nakonec přišla vážná nemoc – rakovina. Ve všem mne Pán naučil úplně se na něj spolehnout. A já jen žasla nad jeho péčí. Jiní by řekli náhody, ale já jsem věděla, že je to můj Pán a můj Bůh. Vždycky jsem toužila dělat to, co On ode mě očekává. Učím se chodit s Hospodinem a naslouchat mu a to je moje radost a síla a celý smysl mého života. Dnes děkuji, že můžu sloužit v domácím hospici a služba druhým je pro mě darem i když to někdy vyžaduje velké úsilí a odvahu.

Příloha C

INFORMOVANÝ SOUHLAS PRO ÚČASTNÍKY VÝZKUMU

Souhlasím se zpracováním svých osobních údajů a vzpomínek, poskytnutých

Václavě Formánkové v rámci jejího výzkumného projektu „ Skrytá církev na Rychnovsku“.

Souhlasím s nahráváním rozhovoru, jeho analýzou a citováním informací, které v něm zazní.

Souhlasím, aby zvukový záznam tohoto rozhovoru byl použit za účelem sepsání bakalářské práce výše uvedené výzkumnice.

Souhlasím, aby nahrávky rozhovorů byly uloženy v archivu autorky bakalářské práce.

Podpis účastníka výzkumu :